babiloni et Assirii volunt antiquior troiano bellum fuisse inveniatur annis trecentis xxti duobus Belum autem Saturni equalem fuisse et utrumque uno tempore adolevisse quod adeo verum est ut ratione ipsa colligi possit Nam et agamenon qui gessit troicum bellum iovis abnepos fuit et achiles Aiaxque pronepotes et ulixes eodem gradu proximus Priamo quidem longa series Nam quidam auctores tradunt dardanum et Iasium Corithi filios fuisse non Iovis Nec enim si ita fuisset ad usus impudicos Ganimedem pronepotem suum habere potuisset Itaque parentibus illorum quos supra nominavi si congruentes annos dividas numerus consentiet Ab excidio autem troiane urbis colliguntur anni mille quadringenti septuaginta Ex hac temporum ratione manifestum est ante annos non amplius quam mille octingentos natum esse Saturnum qui sator omnium deorum fuit Non ergo isti glorientur sacrorum vetustate quorum origo et ratio et tempora deprehensa sunt Ca. xx

Epilogus quo docetur quis sit sapientie primus gradus

Restant adhuc aliqua que ad arguendas religiones falsas plurimum valeant sed iam finem libro facere decrevi ne modum excedat ea enim plenius sunt exequenda ut omnibus refutatis que veritati videntur obstare homines qui bonorum ignorantia vagantur menti ad solutionem verum possimus imbuere Primus autem sapientie gradus est falsa intelligere secundus vera cognoscere Ergo apud quem prima hec institutio vera profecerit qua falsa detreximus excitabitur ad veram cognitionem que nulla est hominum iocundior voluntas et erit iam celestis disciplina sapientia dignus qui ad cognoscendam veritatem libens ac paratus accessit

Explicit liber primus
Incipit liber secundus

Incipiunt capitula secundi libri

Quod rationis oblivio et ignorantia sui faciat homines ingratos veri dei qui colitur in adversis et in prosperitate contempnitur. 1
Que fuit prima causa fingendi simulacra Et quod verissima dei ymago sit homo Et quod extra se nemo deum perfecte colit. 2
Quod Cicero et alii qui videbantur sapientes totis deceptis preiuerint.
Quod nichil maiestatis et reverencie habent ydola 3
Quod solus omnium creator verus deus est solusque colendus nec elementa neque corpora celestia aliquid divinitatis habent in quo et stoici decipiuntur qui stellas deos putant que non sua voluntate moventur sed dei et qua ratione eos sic fieri voluit 4
Quod nec terra nec aqua nec aliqua pars mundi nec ipse totus deus est nec est animatus sicut stoici mentiuntur et quod astruunt et putant 5
Quod dupliciter peccant insipientes et quod avaricia sub optentu religionis colitur prevalente racioni tradicione maiorum Et qui fuerunt maiores quorum auctoritas preiudicat veritati 6
Quod racioni potius intendendum et que miracula scripta sunt ad confirmationem erroris. 7
Quod per invidiam dyaboli intravit mors et pullulavit radices errorum Et quod deus ipse non est qui materiam primordialem et omnia fecit ex nichilo 8
Quod deus quattuor elementa distinxit et quatuor qualitates et quattuor tempora et quod ex calore et humore sit vita et quare homines igne cetera animalia magis vitantur aqua 9
Quod creato mundo terra sunt omnia propter hominem et tandem homo ipse et quid sit quod poete finxerunt deucalionem homines reparasse Et quod aristoteles falsum putavit mundum esse eternum et que sunt tres partes 10
Quod non de terra que sponte nata sunt omnia sed dispone divina cum fecisset nos deus conscios sui scire expediret 11
Quare duo sunt sexus mundi minoris id est hominis et quid sit mors eius prima quid secunda et de primorum parentum culpa et pena.
Quod non liber pater fuit inventor vini sed noe post diluvium et que fuit origo gentium et qui primi sciam invenerint astrorum et ignorantiam dei 12
De migratione angelorum et de duobus generibus demonum qui se persuaserunt ut deos coli quos eciam philosophi familiares habuerunt ut Socrates 13
Quod hii preesse putantur cum nomen desinunt nec possunt aliquid in eos

qui in fide solidati sunt sed sancti subiecti eis tamquam servi obediant 14
Quod hi astrologiam aruspicinam et omnes artes prauas invenerunt et persuaserunt cultus ydolorum per miracula et varias fallaciarum tendiculas. 15
Cur deus humano generi sic patitur illudi et quod tribus de causis vana est deorum religio 16
Quod in culpa simulacrorum nulla potest esse religio nam a simulacione id est a fallacia dicta sunt 17
Brevis epilogus in quo docet gentibus superatis sibi a philosophis gravius imminere certamen. 18

Quod rationis oblivio et ignorantia sui facit homines ingratos veri dei qui colitur in adversis et in prosperitate contempnitur. Capitulum primum

Quanquam primo libro religiones deorum falsas esse monstraverim quod hi quorum varios dissiles cultus per universam terram consensio hominum stulta persuasione suscepit mortales fuerint functique vita divinitus morte concesserint Tamen ne quid dubitationis relinquatur iste secundus liber fontem ipsum patefaciet errorum causasque omnes explicabit quibus decepti homines et primitus deos esse crediderunt et postmodum persuasione inveterata in susceptis pravissime religionibus perseveraverunt Gestio enim cunctis maioribus et hominum impia vanitate detecta singularis dei asserere maiestatem suscepi velut magnum officium revocandi homines a pravis itineribus Et in gratiam secum ipsos reducendi ne se ut quidam philosophi faciunt tantopere despiciant neve se infirmos supervacuos et nihil et frustra omnino natos putant que opinio plerosque ad vitia compellit Nam dum existimant nulli deo nos esse curae aut post mortem nihil futuros totos se libidinibus addicunt et dum licere sibi putant hauriendis voluptatibus sitienter inhiant per quas imprudentes in laqueos mortis incurrunt Ignorant enim que sit hominis ratio quam si tenere vellent in primis dominum suum agnoscerent virtutem iustitiamque sequerentur terrenis incumbentes animas suas non subicerent mortiferas libidinum voluptates non appeterent denique se ipsos magni estimarent atque intelligerent plus esse in homine quam videtur Cuius summi conditionem non aliter posse retineri nisi cultum veri parentis sui deposita pravitate susceperint Equidem sicut oportet de summa rerum sepe numero cogitans admirari soleo maiestatem dei singularis

que continet regitque omnia in tantam venisse obliuionem vt qui sola
debeat coli sola potissimum negligatur homines autem ipsos ad tan-
tam cecitatem esse deductos vt vero ac viuo deo mortuos prefe-
rant terrenos aut sepultosque in terra ei qui fundator ipsius terre fuit
Et tamen huic impietati hominum posset venia concedi si omnino ab
ignorantia diuini nominis veniret hic error Cum vero ipsos
deorum cultores sepe videamus deum summum et confiteri et predicare
quam sibi veniam sperare possint impietatis sue qui non agnoscunt
cultum eius quem prorsus ignorari ab homine fas non est Nam et cum
iurant et cum optant et cum gratias agunt non Iouem aut deos mul-
tos sed deum nominant Adeo ipsa veritas cogente natura etiam ab inuitis
pectoribus erupit Quod quidem non faciunt in prosperis rebus.
Nam tunc maxime deos et memoria hominum elabitur cum beneficiis
eius fruentes honorem dare diuine indulgentie debet At vero
si qua necessitas grauis presserit tunc deum recordantur Si belli
terror infremuit Si morborum vis pestifera incubuit si a-
limenta frugibus longa siccitas denegauit si seua tempes-
tas si grando ingruat ad deum confugitur a deo petitur auxilium
deus vt subueniat oratur Si quis in mari vento seuien-
te iactatur hunc inuocat Si quis aliqua vi affligitur hunc
potius implorat Si quis ad extremam mendicandi necessitatem
deductus victum precibus exposcit deum solum obtestatur per eius diui-
num atque vnicum nomen hominum sibi misericordiam querit Numquam igitur
dei meminerunt nisi dum in periculis sunt Postquam metus deferuit
et pericula recesserunt tunc vero alacres ad deorum templa currunt
his libant his sacrificant hos coronant deo autem quem in sua
necessitate imploraverat nec verbo quidem gratias agunt adeo ex rerum
prosperitate luxuria et luxuria vero vicia omnia Sic impietas aduer-
sus deum nascitur Quam nam istud ex causa fieri putemus nisi esse aliquam
peruersam potestatem que veritati sit semper inimica que humanis erro-
ribus gaudeat cui vnum ac perpetuum sit opus effundere tene-
bras et hominum cecare mentes ne lucem videant ne denique
in celum aspiciant ac naturam corporis sui seruent Nam cum ce-
teri animantes pronis corporibus in humum spectent quia ratio-
nem ac sapientiam non acceperunt nobis autem status rectus
sublimis vultus ab artifice deo datus sit apparet istas religiones
deorum non esse rationis humane quia curuant celeste ad vene-
randa terrena Parens enim noster ille vnus et solus cum fingeret
hominem id est animal intelligens et rationis capax cum ex humo

sublevatum ad contemplationem sui artificis erexit. Quod optime inge-
niosus poeta signavit. Pronaque cum spectent animalia cetera terram
Versus Os homini sublime dedit celumque videre Iussit et erectos ad sidera
tollere vultus. Hinc utique anthropon greci appellaverunt quod sursum
spectat. Ipsi ergo sibi renunciant seque hominis nomine abdicant qui non
sursum aspiciunt sed deorsum, nisi forte id ipsum quod recti sumus sine causa
homini attributum putant. Spectare nos celum deus voluit utique
non frustra. Nam et aves et muta pene omnia celum videt. Sed
Nota nobis proprie datum est celum rectis statibus intueri ut religionem ibi
queramus ut deum cuius illa sedes est quem oculis non possumus animo
contemplemur. Quod profecto non facit qui aera aut lapides que sunt
terra veneratur. Est autem pravissimum cum ratio corporis recta sit quod est
temporale, ipsum vero animum qui sit eternus humilem fieri cum figura et status
nichil aliud significet nisi mentem hominis eo spectare oportere
quo vultus et animum tam rectum debere esse quam corpus ut id cui dominari
debet imitetur. Verum homines et nominis sui et rationis obliti o-
culos suos ab alto deiciunt soloque defigunt ac timent opera digito-
rum suorum quasi non quicquam esse suo artifice maius possit. Capitulum 2m

Que fuerit causa prima fingendi simulacra et quod verissima dei imago sit homo et quod extra se deum nemo fideliter colit

Que igitur amentia est aut ea fingere que ipsi postmodum
timeant aut timere que finxerunt. Non ipsa inquiunt ti-
memus sed ea ad quorum imaginem ficta et quorum nominibus consecra-
ta sunt. Nempe ideo timetis quod eos in celo esse arbitramini. Neque enim
si dii sunt aliter fieri potest. Cur igitur oculos non in celum tollitis et advo-
catis eorum nominibus in aperto sacrificia celebratis. Cur ad parietes
et ligna et lapides potissimum quam illo spectetis ubi eos esse creda-
tis. Quid sibi templa quid are volunt quid denique ipsa simulacra
que aut mortuorum aut absentium monumenta sunt. Nam omnino fingen-
darum similitudinum ratio ideo ab hominibus inventa est ut posset
eorum memoria retineri qui vel morte subtracti sunt vel absen-
tia fuerant separati. Deos ergo in quorum numero reponemus. Si in
mortuorum quis tam stultus ut colat. Si absentium colendi igitur
non sunt. Si nec vident que facimus nec audiunt que precamur. Si autem
dii absentes esse non possunt qui quoniam divini sunt in quacumque parte mun-
di fuerint vident et audiunt universa. Supervacua sunt ergo si-
mulacra illis ubique presentibus cum satis sit audientium nomina precibus
advocare. At enim presentes non nisi ad imagines suas adsunt. Ita
plane quemadmodum vulgus existimat mortuorum animas circa tumu-
los et corporum suorum reliquias oberrare. Sed tamen postquam deus

ille presto esset cepit iam simulacris eius opus non est. Quero enim
si quis imaginem hominis peregre constituti contempletur sepius ut ex ea sola
cium capiat absentis. Num idem sanus esse videatur si eo reverso atque pre
sente in contemplanda imagine perseveret eaque potius quam aspectu
ipsius hominis frui velit. Minime profecto. Et tamen hominis imago
necessaria tunc videtur cum procul abest supervacua futura cum presto est.
Dei autem cuius numen ac spiritus ubique diffusus abesse numquam potest semper
utique supervacua est. Sed verentur ne omnis illorum religio inanis
sit et vana si nichil in promptu videant quod adorent et ideo simulacra
constituunt que quia mortuorum sunt imagines similia sunt mortuis.
Omni enim sensu carent. Dei autem incorrupti viventis vivum et sensibile
debet esse simulacrum. Quod si a similitudine illud nomen accipit qui
possunt ista simulacra deo similia iudicari que nec sentiunt nec moventur.
Itaque simulacrum dei non illud est quod digitis hominis ex lapide aut
ere aliaue materia fabricatur sed ipse homo quoniam et sentit et movetur
et multas magnasque actiones habet. Nec intelligunt homines
ineptissimi quod si sentire simulacra et moveri possent ultro
adoratura hominem fuissent a quo sunt expolita que essent aut
inculcus et horridus lapis aut materia informis ac rudis nisi fuisset
ab homine formata. Non igitur illorum quasi parens putandus
est per cuius manus nata sunt per quem figuram speciem et pulchritudi
nem habere ceperunt. Et ideo melior qui fecit quam ea que facta sunt
et tamen factorem ipsorum nemo suspicit nemo miratur quia fecit timet
tamquam plus possit esse in opere quam in opifice. Recte igitur Seneca in li — Seneca in libris moralibus
bris moralibus: Simulacra inquit deorum venerantur illis suppli
cant genu posito illa adorant. Illis per totum assident diem
astant illis stipem iaciunt victimas cedunt et cum hec tantopere
suspiciant fabros qui illa fecere contempnunt. Quid inter se tam
contrarium quam statuarium despicere statuam adorare et eum nec in
convictum quidem admittere qui tibi deos faciat. Quam ergo vim
quam potestatem habere possunt cum ipse qui fecit illa non habeat. Sed
nec hec quidem dare hiis potuit que habebat videre audire
loqui moveri. Ecquisquam igitur ne tam ineptus est ut putet aliquid
esse in simulacro dei in quo ne quidem hominis est preter umbram.
Sed hec nemo considerat. Infecti sunt enim persuasione ac mentes
eorum penitus fucum stultitie perbiberunt. Adorant ergo insensi
bilia qui sentiunt irrationabilia qui sapiunt exanimia qui vivunt
terrena qui oriuntur e celo. Iuvat igitur veluti in aliqua sublimi
specula constitutum unde universi audire possint persianum — Persius
illud proclamare: O curve in terras anime et celestium inanes. Celum
potius intuemini ad cuius spectaculum vos excitavit ille artifex

nr deus ille rebus sublimem vultum dedit vos in terram curvatis. Vos
altas mentes et ad parentem suum cum corporibus suis erectas ad inferiora
deprimitis tamquam vos peniteat non quadrupedes esse natos. Fas non est
Not. celeste animal cum terrenis in terramque vergentibus venerari. Quid vos beneficiis
celestibus orbatis propriis et in humum vestra sponte proiicitis. Humum enim
inferi voluptatum cum deorsum queritis quod in sublimi querere debuis
tis. Nam ista munuscula digitorum ludicra et fragilia figmenta ex que
libet materie genere formata quid aliud sunt nisi terra ex qua nata
sunt. Quid ergo rebus inferioribus subiacetis quid capitibus vestris terram
suppositis suprapositis. Cum enim vos terre submittitis humilioresque fa
citis. Ipsi vos ultro ad inferos mergitis ad mortemque dampnatis
quia nichil est inferius et humilius terra nisi mors et inferi. Que si effu
gere velletis subiectam pedibus vestris terram contempneretis corporis statu
salvo quod ideo rectum accepistis quo oculos atque mentem cum eo qui
fecit conferre possetis. Contempnere autem et calcare terram nichil aliud
est quam simulacra non adorare que de terra ficta sunt. Item divitias
non concupiscere voluptates corporis spernere quia opes et corpus ip
sum cuius hospitio utimur terra est. Vivum colite ut vivatis. Mo
riatur enim necesse est qui se suamque animam mortuo adiudicavit

Quod Cicero et alii qui videbantur sapientes ceteris deterius peccaverunt. Capitulum iii

Sed quid prodest ad vulgus et
ad homines imperitos hoc modo contionari cum videamus etiam
doctos ac prudentes viros cum religionum intelligant vanitatem
nichilominus tamen in hiis ipsis que dampnant colendis nescio qua pravita
te perstare. Intellexit Cicero falsa esse que homines adorarent. Nam cum mul
ta dixisset que ad eversionem religionum valent ait tamen illa non esse
vulgo disputanda ne susceptas publice religiones disputatio talis
extinguat. Quid de eo facias qui cum errare se sentiat ultro ipse
in lapides impingat ut populus omnis offendat. Ipse sibi oculos
eruat ut omnes ceci sint qui nec de aliis bene meretur quos pa
titur errare. Nec de seipso qui alienis accedit erroribus nec utitur
tandem sapientie sue bono ut factis impleat quod mente percepit. Sed
prudens et sciens pedem in laqueo inserit ut simul cum ceteris
quos liberare imprudentior debuit et ipse capiatur. Quin potius
si quid tibi Cicero virtutis est experire populum facere sapientem. Digna
res est ubi omnes eloquentie tue vires exerceas. Non enim verendum
est ne te in tam bona causa deficiat oratio qui sepe etiam malos co
Nota piose ac fortiter defendisti. Sed nimirum Socratis carcerem
times. Ideoque patrocinium veritatis suscipere non audes. At mortem
ut sapiens contempnere debuisti et erat multo pulcrius ut ob
benedicta potius quam ob maledicta morereris. Nec plus tibi laudis

philippice afferre potuerunt quam discussa errore generis humani
et mentes hominum ad sanitatem tua disputatione revocare. Sed conceda-
mus timiditati que in sapiente esse non debet. Quid ergo ipse in eo- no
dem versaris errore. video te terrena et manufacta venerari
vana esse intelligis et tamen eadem facis que faciunt hii quos ipse stultis-
simos confiteris. Quid igitur profuit vidisse te veritatem quam nec defen-
surus esses nec secuturus. Si libenter errant etiam hii qui errare se
sentiunt quantomagis vulgus vulgus indoctum quod pompis ina-
nibus gaudet animisque puerilibus omnibus oblectatur frivolis et spe
simulacrorum capitur nec ponderare scit unamquamque rem per se ut in-
telligat nichil colendum esse quod oculis mortalibus cernitur quia
mortale sit necesse est. Nec mirandum esse si deum non videat cum
ipsi nec hominem quidem videat quem videre se credit. Hoc enim quod
oculis subiectum est non homo sed hominis receptaculum est cuius quali-
tas et figura non ex lineamentis vasculi quo continetur sed ex fac-
tis ac moribus providetur. Qui ergo colunt simulacra corpora sunt
hominibus carentia quia se corporalibus dediderunt nec videat plus ali-
quid mente quam corpore cum sit animi officium ea subtilius cernere
que acies corporalis non potest intueri. Quos homines ille idem philosophus
ac poeta gravius accusat tamquam homines humiles et abiectos qui
contra nature sue rationem ad veneranda se terrena prosternant
Ait enim Et faciunt animos humiles formidine divum depressosque pre- v'
munt ad terram. Aliud quidem ille cum hec diceret sentiebat nichil
utique colendum esse quoniam dii humana non curant. Denique alio loco reli-
gionis et cultus deorum inane officium confitetur. Nec pietas ulla
est velatum sepe videri vertere se ad lapidem atque omnes accedere
ad aras. Et procumbere humi prostratos et pandere palmas ante
deum delubra nec aras sanguine multo spergere quadrupe-
dum nec votis nectere vota. Que profecto si cassa sunt non oportet
sublimes et excelsos animos advocari et in terram premi sed nichil aliud
quam celestia cogitare. Impugnate sunt ergo a prudentioribus false No
religiones quia sentiebant esse falsas sed non est inducta vera quia
qualis aut ubi esset ignorabant. Itaque sic habuerunt quasi nulla
esset omnino quia veram non poterant invenire. Et eo modo inciderunt
in errorem multo maiorem quam illi qui falsam tenebant. Nam isti fra-
gilium cultores quamvis sint inepti quod celestia constituunt in rebus
corruptibilibus atque terrenis aliquid tamen sapientie retinent et ha-
bere veniam possunt quia summum hominis officium et si non re ipsa tamen
proposito tenent. Siquidem hominum atque mutorum vel solum vel certe
maximum in religione discrimen est. Hii vero quanto fuerunt sa-
pientiores quod intellexerunt false religionis errorem tanto sunt
facti stultiores quod esse aliquam naturam putaverunt. Itaque

qm̄ facilius est de alienis iudicare q̄ de suis dū aliorū p̄cipiciū
videtur non pspexerunt quid an pedes suos esset In vtraq̄ im̄
p̄te et summa stultitia inuenit̄ et odor quidā sapie vt possis
dubitare quos dicas potissimū stultiores illos ne qui falsam
r̄ligione suscipiūt an eos qui nullā Sed vt dixi venia ↄcedi
p̄t imperitis et q̄ se ee sapientes nō fatent̄ his vō nō p̄t qui
sapiam pfessi stultitiā potius exhibent Nō sū equidē tam in
iquus vt eos putē diuinare potuisse vt veritatē p se ipos inue
nirent qd' ego fieri nō posse ↄfiteor Sz hoc ab ipis exigo
qd' ratione ipa prestare potuerūt fecerēt em̄ prudentius si et
intelligerēt esse aliquā verā r̄ligionē et falsis ipugnātis apte
pnūciarent eā que vēa esset ab hoībus non tenēri Sed mouēit
eos fortasse illud qd' si qua esset vera religio exhererēt se ac vi
dicaret nec pateret̄ esse aliud quicq̄ Videre em̄ nullo modo
q̄re poterant q̄ a quo vl' queadmodū religio vera opprimet̄
qd' est diui sacramenti et celestis arcani Id vero ñ doceat̄ aliq̄s
scire nullo pacto p̄t. Summa rei hec est Impiti ac insipientes
falsas religiones p veris hn̄t quia neq̄ verā sciūt q̄ in hys
quas falsas esse intelligūt pseuerāt vt aliquid tenē videat̄
aut omo nichil colūt ne incidant in errorem cū ipm̄ max
imū sit erroris vitā pecudū sub figura homis imitari fal
sū vō intellige̅ est quidē sapie̅ sed humane vltra hunc gra
dū ↄcedi ab homine nō p̄t Itaq̄ multi phorū religiones
sustulerūt vt docui Verū aut scie diuie sapie ē homo aute̅
p seipm̄ ī pueniē ad hanc non p̄t sciam ñ doceat̄ a deo Phi
qd' summū fuit huane sapie assecuti sūt vt intelligerēt quid
nō sit q̄ assequi nequiuerūt vt dicerēt quid sit Nota Cice̅ro
nis vox ē Vtinā tā facile vera inuenire possem q̄ falsa cōui
cere q̄ quia vires huane ↄditionis excedit eius officij facul
tas attributa ē quibus tradidit deus sciam veritatis cui ex
plicande q̄tuor libri posteriores fuient Nūc interim falsa
vt cepimus detegamus Q' nichil maiestatis et reueren
tie habent ydola. Cam̄ ēm̄.

Quid ergo ma
iestatis pnt̄ hr̄e simulacr̄ q̄ fuerūt in hominis po
testate vel vt aliud fierent vl' vt omo nō fierent Ideo apud
oratiū priapus ita loquit̄ Olim truncus erā ficulnus inuti
le lignū Cū faber incertus scānū faceret ne priapū maluit esse deū deus in ergo furū auiūq̄ maxima formido quis
nō sit hoc tanto custode securus Fures em̄ tam stulti sunt
vt priapi tentigine timeant cū aues ipe quas terrore fals
aut inguinis abiecti extimat simulacris fabrefactis idē ho

minimum plane similibus insideant indicaret. Sed Flaccus ut sati- Flaccus
rici carminis scriptor derisit hominum vanitatem. Verum hii qui fa-
ciunt senem deum se facere opinantur. Denique poeta maximus homo
in ceteris prudens in hoc solum non poetice sed aniliter desipuit
cum in illis emendatissimis libris etiam fieri hoc iubet et custos
furum atque avium cum falce saligna Helespontiaci servet tute-
la priapi. Adorat igitur mortalia ut a mortalibus facta. Fra-
gi enim cremari perire possunt. Nam et tectis vetustate labentibus
sepe comminui solent et consumpta incendio dilabuntur in cinere
et plerumque nisi sua illis magnitudo subvenerit et custodia
diligens sepserit in predam furibus cedunt. Que igitur insania est
ea timere pro quibus aut ruine aut ignes aut furta timentur. que va-
nitas ab hiis sperare tutelam que tueri nullo modo se possunt. que per-
versitas ad eorum presidia decurrere que ipsa cum violantur inulta
sunt nisi a colentibus vindicentur. Ubi ergo veritas est. Ubi nul-
la vis adhiberi potest religioni. ubi nichil quod violari possit ap-
paret. ubi sacrilegium fieri non potest. quicquid autem oculis ma-
nibusque subiectum est. id vero quia fragile est ab omni ratione
inmortalitatis alienum est. frustra igitur homines auro ebore ge-
mmis gemmis deos excolunt et exornant quasi vero ex hiis rebus
ullam possit capere voluptatem. quis usus est preciosorum munerum nichil
sentientibus. An ille qui mortuus. Pari enim ratione defunctorum
corpora odoribus ac vestibus preciosis illita et convoluta humi con-
dunt qua deos honorant. qui neque cum fieret sentiebat ne-
que cum colitur sciunt. Nec enim sensum consecratione sumpserunt. Non
placebat Persio quod aurea vasa templis inferantur. supervacuum
putanti esse inter religiones quod non sanctitatis sed avaritie sit
instrumentum. Illa enim satis est deo que recte colas infere pro mu-
nere compositum ius fasque animo sanctosque recessus. Mentis et incoc-
tum generoso pectus honesto. Egregie sapienterque sensit. verum
illud ridiculum subdidit. Hoc esse aurum in templis quod sunt ve-
neris donate a virgine pupe. quas ille ob minutiem fortasse
contempserit. Non videbat enim simulacra ipsa et effigies deorum
policleti et Eufranoris et fidie manu ex auro atque ebore per-
fectas nichil aliud esse quam grandes pupas non a virginibus quarum
lusibus venia dari potest. Sed a barbatis hominibus constitutas. Me-
rito igitur etiam Senum stultitiam Seneca deridet. Non unquam bis
pueri sumus ut vulgo dicitur sed semper. Verum hoc interest quod maiora
nos ludimus. ergo hiis ludicris et ornatis et grandibus pupis
unguenta et thura et odores inferunt. Hiis optimas et subli-

mes hostias imolant quibus est quidem os sed carens offitio dentium hys
peplos et indumenta preciosa quibus vsui velamina nullus est hys aurum
et argentum consecrant quod tam non habent qui accipiunt quam qui illa dona
runt Nec inmerito Dyonisius Sicilie tyrannus post victoriam grecia
potitus deos tales contempsit spoliavit illusit Siquidem sacrilegia
sua iocularibus etiam dictis prosequebatur Nam cum Ioui olimpio
aureum amiculum detraxisset laneum iussit imponi dicens Esta
te esse grave aurum hieme frigidum laneum vero vtrique tempori aptum
Idem auream barbam detrahens esculapio incongruens et iniquum esse
ait cum apollo pater eius imberbis esset ac leuius priorem filium quam
patrem barbatum videri Item pateras et coronas et parva quedam
sigilla que simulacrorum porrectis manibus tenebantur detrahe
bat et accipere se illa non auferre dicebat perquam enim stultum est et in
gratum nolle accipere ab hys vltro porrigentibus a quibus bona
sibi homines precabantur Hec ille fecit impune quia rex et victor fuit
quin etiam secuta est eum solita felicitas vixit enim vsque ad senec
tutem regnumque per manus filio tradidit In eo igitur quia ~~homines~~ sa
hominum sacrilegia vindicare non potuerunt oportuit deos ipsos sui
vindices esse At si humilis quid tale commiserit huic presto
sunt flagella ignes eculei cruces et quidquid excogitari iratis
ac furentibus licet Sed cum puniunt deprehensos ipsi de deorum
suorum potestate diffidunt Cur enim non ipsis potissimum relinquant
vlciscendi se locum si eos posse aliquid arbitrantur quin etiam
putant illorum numine accidisse vt predonum rerum sacrarum con
prehensi teneantur et seviunt non tam ira quam metu ne si deorum
iniuriam non vindicaverint ipsos expectant pene incredibili
stultitie vanitate qui nocituros sibi deos putant ob aliena scelera
qui ipsis a quibus violati spoliatique sunt per se ipsos nichil nocere
potuerunt Aiunt sepe ipsi quoque in sacrilegos vindicaverunt
Potest id vel casu accidisse quod aliquando non semper Sed tamen paulo
post quomodo id acciderit ostendam Nunc interim quero cur illa tot
ac tanta sacrilegia in dionisio non vindicaverint qui non
furtim sed palam ludibrio deos habuit Cur hunc tam pote
ntem sacrilegum a templis a cerimoniis ab imaginibus suis
non arcuerunt Cur etiam sacris rebus ablatis prospere navi
gavit quod iocose ipse testatus est vt solebat Videtis ne inquit
comitibus naufragium timentibus quam prospera sacrilegis navigatio
ab ipsis dys imortalibus tribuatur Sed hic fortasse a plato
ne didicerat deos nichil esse Quid gaius verres quem tullius
accusator eius eidem dyonisio et phalaridi et tyrannis omnibus

corrupat? Nonne omnem Siciliam compilavit sublatis deorum simula-
cris ornamentisque phanorum. Quociens est persequi singula unum librum
commemorare in quo accusator omnibus eloquentie viribus omnique
conatu vocis et corporis deploravit de Cerere vel Cathinensi vel Eth-
nensi quarum alterius tanta fuit religio ut adire templi eius se-
creta penetralia viris nefas esset, alterius antiquitas tanta ut
omnes historie loquantur ipsam deam fruges in Ethne solo primum
repperisse filiam que eius virginem ex eodem loco natam. Denique Gracchianis
temporibus turbata re publica et seditionibus et ostentis, cum re-
pertum esset in carminibus Sibillinis antiquissimam Cererem debere
placari, legati hi sunt Ethnam missi. Hec igitur Cereres vel reli-
giosissima quam videre maribus nec adorandi quidem gratia licebat
vel antiquissima quam senatus populusque romanus sacrificiis do-
nisque placaverat ex arcanis ac vetustis penetralibus a
Gaio Verre immissis latronibus suis impune sublata est. Idem
vero cum affirmaret se a Siculis ut causam provincie susciperet ora-
tum, hiis usus est verbis: sese iam ne deos quidem in urbibus suis
ad quos confugerent habere, quod eorum simulacra sanctissima Gaius
Verres ex delubris religiosissimis sustulisset. Quasi vero si Ver-
res ex urbibus delubrisque sustulerat de celo quoque sustulerat.
Unde apparet istos deos nichil habere in se amplius quam materiam de qua
sunt fabricati. Nec inmerito ad te Marce Tulli, hoc est ad ho-
minem, Siculi confugerunt, quoniam triennio sunt experti deos illos nichil
valere. Essent enim stultissimi si ad eos ob defendendam iniuriam
hominum confugissent qui Gaio Verri neque pro seipsis irati esse potu-
erunt. At enim Verres ob hec facinora dampnatus est. Non ergo
dii vindicaverunt sed Ciceronis industria, qua vel defensores
eius oppressit vel gratie restitit. Quid quod apud ipsum Verrem
non fuit illa dampnatio sed vacatio, ut quemadmodum Dionisio
deorum spolia gestanti dii inmortales bonam dederant naviga-
tionem, sic etiam Verri bonam quietam tribuisse videantur, in qua
sacrilegiis suis tranquille frui posset. Nam frementibus pos-
tea bellis civilibus sub obtentu dampnationis ab omni periculo
ac metu remotus aliorum graves ac miserabiles exitus audi-
ebat, et qui cecidisse solus universis stantibus videbatur, is vero
universis cadentibus stetit solus donec illum et opibus sacrilegio
partis et vita satiatum ac senectute confectum proscriptio trium-
viralis auferret, eadem scilicet que Tullium violatae deorum maiesta-
tis ultorem, quin etiam felix in eo ipse fuit quod ante suam mortem

Nota q[...]

crudelissimum exitum sui accusatoris audiuit deus videlicet puni
entibus vt sacrilegiis ac predo religionum suarum non ante more
retur quam solatium de vltione cepisset. Quod solus omnium creator
verus deus est solusque colendus nec elementa nec corpora celes
tia aliquid diuinitatis habent in quo et Stoyci desipiunt qui
stellas deos putant que non sua voluntate mouentur sed dei
et qua ratione eas sic fieri voluerit. Capitulum quintum

Quanto igitur rectius est omissis insensibilibus et vanis
oculos eo tendere vbi sedes vbi habitatio est dei veri qui terram stabili
firmitate suspendit qui celum distinxit astris fulgentibus qui solem
rebus humanis clarissimum ac singulare lumen in argumentum
sue vnice maiestatis accendit Terris autem maria circumfudit flu
mina sempiterno lapsu fluere precepit Jussit et extendi campos sub
sidere valles fronde tegi siluas lapidosos surgere montes que
vtique omnia Jupiter non fecit qui ante annos mille septingentos
natus est sed ille opifex rerum mundi melioris origo qui vocatur
deus cuius principium quoniam non potest comprehendi nec queri quidem debet
Satis est hominem ad plenam perfectamque prudentiam si deum esse in
telligat Cuius intelligentie vis et summa hec est vt suscipi
at et honorificet communem parentem generis humani et rerum mirabili
um fabricatorem Vnde quidam hebetis obtusique cordis elementa que
et facta sunt et carent sensu tamquam deos adorant qui cum dei opera
mirarentur idest celum cum variis luminibus terram cum campis et montibus
maria cum fluminibus stagnis et fontibus earum rerum admiratione
obstupefacti et ipsius artificis obliti que videre non poterant opera
eius venerari et colere ceperunt nec vmquam intelligere quiuerunt quan
to maior quantoque mirabilior sit qui illa fecit ex nichilo Que
cum videat diuinis legibus assequentia commodis atque vsibus hu
manis perpetua necessitate famulari tamen ita deos existimat esse in
grati aduersus beneficia diuina qui deo et patri indulgentissimo su
a sibi opera pretulerunt Sed quid mirum si aut barbari aut im
periti homines errant cum etiam philosophi Stoyce discipline in eadem
sint opinione vt omnia celestia que mouentur in deorum numero habe
da esse censent Siquidem Lucilius stoycus apud Ciceronem sic
loquitur Hanc igitur in stellis constantiam hanc tantam in tam vari
is cursibus in omni eternitate conuenientiam temporum non possum in
telligere sine mente ratione consilio que cum in sideribus esse videamus non
possumus ea ipsa non in deorum numero reponere Item paulo su
perius Restat inquit vt motus astrorum sit voluntarius que
qui videat non indocte solum verumetiam impie faciet si deos

esse negetis Nos vero et quidem constanter negamus et vos o phi
non solum indoctos et impios verum etiam cecos ineptos deliros
probamus qui ignorantiam imperitorum vanitate vicistis Illi enim sole
atque lunam vos etiam sidera deos putatis Tradite igitur nobis stel
larum misteria ut aras ac templa singulis erigamus ut sciamus
quo quamque ritu quo die colamus quibus nominibus quibus precibus advo
cemus nisi forte nullo discrimine tam innumerabiles tam minutos de
os acervatim colere debemus Quid quod argumentum illud quo col
ligunt universa celestia deos esse in contrarium valet Nam si deos idcir
co esse existimant quia certos et rationabiles cursus habent errant Ex
hoc enim apparet deos non esse quod exorbitare illis a prestitutis itine
ribus non licet Ceterum si dii essent huc atque illuc passim sine
ulla necessitate ferrentur sicut animantes in terra quarumque libere sunt volun
tates huc atque illuc vagantur ut libet et quo quamque mens dux
erit eo feruntur Non est igitur astrorum motus voluntarius sed ne
cessarius quia prestitutis legibus officiisque deserviunt Sed cum dis
putaret de cursibus siderum quos ex ipsa rerum ac temporum congruentia
intelligebat non esse fortuitos existimavit esse voluntarios tanquam
non possint tam disposite tam ordinate moveri nisi sensus
illis inesset officii sui sciens O quam difficilis est ignorantibus veritas
et quam facilis scientibus Si motus inquit astrorum fortuiti non sunt
nichil aliud restat nisi ut voluntarii sint Immo vero ut non esse for
tuitos manifestum est ita nec voluntarios quo igitur modo in conficiendis
itineribus constantiam suam servant Nimirum deus universi artifex
sic illa disposuit sic machinatus est ut per spatia celi divina et
admirabili ratione decurrerent ad efficiendas succedentium sibi tem
porum varietates An archimedes Siculus concavo ere simili
tudinem mundi ac figuram potuit machinari In quo ita sole
lunamque composuit ut inequales motus et celestibus similes conversio
nibus singulis quasi diebus efficerent et non modo accessus solis
et recessus vel incrementa diminutionesque lune verum etiam
stellarum vel inerrantium vel vagarum dispares cursus orbis ille dum
vertitur exhiberet deus ergo illa vera non potuit machinari et ef
ficere que potuit solertia hominis imitatione simulare Utrum ne igitur
Stoicus si astrorum figuras in illo ere pictas effictasque vidisset
suo illa consilio moveri diceret ac non potius artificis ingenio
Inest ergo sideribus ratio ad peragendos meatus suos apta sed dei est
illa ratio qui et fecit et regit omnia non ipsorum siderum que move
tur Nam si solem stare voluisset perpetuus utique dies esset
Item si motus astra non haberent quis dubitat sempiternam noc
tem futuram fuisse Sed ut diei ac noctis vices essent moveri

ea voluit et tam varie moveri ut non modo lucis ac tenebrarum
mutue vicissitudines fierent quibus laboris et quietis alterna spa
tia constaret sed etiam frigoris et caloris ut diversorum temporum vis ac
potestas generandis vel maturandis frugibus conveniret quam
solertiam divine potestatis in machinandis itineribus astrorum quia
philosophi non videbant animalia esse sidera putaverunt tamquam pedibus et
sponte non divina ratione procedent Cur autem illa excogitaverit deus
quis non intelligit scilicet ne solis lumine decedente nimium ceca
nox tetris atque horrentibus tenebris ingravesceret noceretque viven
tibus Itaque et celum simul mira varietate distinxit et tenebras
ipsas multis minutisque luminibus temperavit Quanto igitur naso
prudentius quam illi qui sapientie studere se putant qui sensit a deo
lumina illa ut horrorem tenebrarum depellerent instituta Is eo
libro quo philomena breviter comprehendit hiis tribus versibus ter
minavit Tot numero tali quoque deus simulacra figura Imposuit celo
perque atras sparsa tenebras Clara pruinose iussit dare
lumina nocti Quod si fieri non potest ut stelle dii sint ergo nec sol qui
dem ac luna dii esse possunt quoniam lumina astrorum non ratione differunt
sed magnitudine Quod si dii non sunt ergo nec celum quidem in quo
illa omnia continentur. Quod nec terra nec aqua nec aliqua pars
mundi nec ipse totus deus est nec est animatus sicut Stoyci men
tiuntur qui quod astruunt pariter et evertunt Capitulum sextum

Simili modo terra quam calcamus quam subigimus et colimus
ad victum deus non est nec campi quidem ac montes dii erunt
Si hii non sunt igitur nec tellus quidem universa deus videri potest Item si aqua
que servit animantibus ad usum bibendi aut lavandi deus non est
nec fontes quidem ex quibus aqua fluit Si fontes non sunt nec flumina
quedam que de fontibus colliguntur Si flumina quoque dii non sunt
ergo et mare quod ex fluminibus constat deus haberi non potest Quod
si neque celum et terra neque mare neque mundi partes sunt dii nec
esse possunt ergo nec mundus quidem totus deus esse potest quem idem ipsi Sto
yci et animantem et sapientem esse contendunt et propterea deum in quo tam
inconstantes fuerunt ut nichil ab eis dictum sit quod non ab eis
dem fuit eversum Sic enim argumentantur fieri non posse ut sen
su careat quod sensibilia ex se generat Mundus autem generat ho
hominem qui est sensu preditus ergo et ipsum esse sensibilem Item
sine sensu esse non posse cuius pars habeat sensum Igitur quia homo sen
sibilis est etiam mundus cuius pars est homo in esse sensum Propositiones quidem
vere sunt et sensibile esse quod sensu preditum gignat et habere sen
sum cuius pars sensu aucta sit sed assumptiones false quibus argumenta

concludat quia neque mundus generat hominem neque homo mundi pars
est. Nam hominem a principio idem deus fecit qui et mundum et non est
pars mundi homo sicut corporis membrum. Potest enim mundus esse sine homine sicut
urbs et domus. Atqui unius hominis domus habitaculum est et urbs po
puli unius. Sic et mundus domicilium totius generis humani et aliud est quod
incolit aliud quod incolitur. Sed illi dum student id quod falso suscepe
rant confirmare et sensibilem esse mundum et deum non viderunt argumen
torum suorum consequentia. Nam si mundi pars est homo et sensibilis est mundus quia
homo sentit ergo quia mortalis est homo mortalis sit mundus necesse est nec
tamen mortalis sed omnibus morbis et passionibus subiectus. Et econtrario
sicut mundus et partes eius utique immortales sunt ergo et homo dictus est
quia pars est ut dicitur mundi. Si homo igitur et iumenta et pecudes et cetera
genera bestiarum et avium et piscium quoniam et illa eodem modo sentiunt et
partes mundi sunt. At hoc tollerabile est. Nam et hec coluit Egyptii. Sed res
eo pervenit ut et rane et culices et formice dii esse videantur quia et ip
sis inest sensus et ex parte mundi sunt. Ita semper argumenta ex falso petita in
eptos et absurdos exitus habent. Quid quod ipsi idem aiunt deorum
et hominum causa mundum esse constructum quasi communem domum. Ergo mundus
nec deus est nec animans si constructus est. Animans enim non construitur
sed nascitur. Et si est edificatus sic utique tamquam domus tamquam navis
est. Igitur aliquis artifex mundi deus et seorsum erit mundus qui factus
est seorsum ille qui fecit. Iam illud quam repugnans et absurdum quod
cum celestes ignes ceteraque mundi elementa deos esse affirmet idem
mundum ipsum deum dicit. Quomodo potest ex multorum deorum acervo unus
deus confici si astra dii sunt. Mundus ergo non deus sed domicilium deorum
est. Si vero mundus deus est ergo omnia illa que sunt in mundo non
dii sunt sed dei membra que utique sola nomen dei accipere non possunt.
Nec enim recte quis dixerit membra hominis unius multos homines
esse. Sed tamen non est similis comparatio animalis et mundi. Animal enim quia
sensu preditum est et membra hominis unius multos homines cuius
habent sensum nec nisi a corpore divulsa languescunt. Cuius igitur rei
similitudinem gerat mundus minime ipsi docent cum factum esse non
diffitentur ut esset diis et hominibus quasi communis domus. Si ergo
est constructus ut domus nec ipse deus est nec elementa que sunt partes
eius quia neque domus habere dominium sui potest neque illa de quibus domus
constat. Non tamen igitur veritate sed etiam verbis suis arguuntur et vincuntur.
Sicut enim domus in usum habitandi facta per se nichil sentit
dominoque subiecta est qui eam fecit aut incolit ita mundus per se nich
il sentiens factori deo subiacet qui eum in usum sui fecit. Cx
dupliciter peccant insipientes et quod avaritia sub obtentu
religionis colitur pervalere eorum traditione maiorum et quod

qui fuerint maiores horum auctoritas preiudicat veritati Ca.m

Duplici ergo ratione peccatur ab insipientibus primum quod elementa id est
dei opera deo preferunt deinde quod elementorum ipsorum figuras
humana specie comprehensa colunt Nam solis luneque simulacra huma-
num in modum formant Item ignis et terre et maris que illi vulca-
num vestam neptunum vocant nec elementis ipsis in aperto li-
tant Tanta homines ymaginum cupiditas tenet ut iam viliora
ducantur illa que vera sunt Auro scilicet et gemmis et ebore de-
lectantur horum pulcritudo ac nitor perstringit oculos nec ullam reli-
gionem putant ubi illa non fulserint Itaque sub obtentu deorum
avaricia et cupiditas colitur Credunt enim deos amare quidquid ipsi
concupiscunt et quidquid est propter quod furta et latrocinia et homicidia co-
tidie seviunt propterea bella per totum populos urbesque subvertunt Con-
secrant ergo diis manubias et rapinas suas quos certe necesse est
imbecilles esse ac summe virtutis expertes si subiecti sunt cupidita-
tibus Cur enim celestes illos putemus si desiderant aliquid de terra
vel beatos si aliqua re indigent vel incorruptos si voluptati huic
ea in quibus appetendis cupiditas hominum non inmerito dampnatur
Veniunt igitur ad eos non tam religionis gratia quam nulla preterea in rebus
male partis et corruptibilibus quam ut aurum oculis hauriant nito-
rem levigati marmoris aut eboris aspiciant ut insignes lapillis
et coloribus vestes vel distincta gemmis fulgentibus pocula insa-
tiabili contemplatione contrectent et quanto fuerint ornatiora tem-
pla et pulcriora simulacra tanto plus maiestatis habere creduntur
adeo religio eorum nichil est aliud quam quod cupiditas humana mi-
ratur Hee sunt religiones quas sibi a maioribus suis tradi-
tas pertinacissime tueri ac defendere perseverant Nec considerant quales
sint sed ex hoc probatas atque veras esse confidunt quod eas veteres tradide-
runt tantaque est auctoritas vetustatis ut inquirere in eam scelus esse di-
Nota catur Itaque creditur ei passim tamquam cognite veritati Denique apud
Ciceronem sic dicit Cotta lucilio habes balbe quid cotta quid
pontifex sentiat fac nunc ego intelligam quid tu sentias A te
enim philosopho rationem religionis accipere debeo maioribus autem nostris etiam
nulla ratione reddita omnibus credere Si credis cur ergo rationem
requiris que potest efficere ne credas Si rationem exquiris et querendam
putas ergo non credis Ideo enim credis ut eam sequaris cum in-
veneris Docet ecce te ratio non esse veras religiones deorum quid
facies Maiores ne potius an rationem sequeris que quidem tibi
non ab alio insinuata sed a te ipso inventa et electa est Cum
omnes religiones radicitus eruisti Si rationi magis dissidere te

nunc est ab institutis et auctoritate maiorum quam id solum rectum esse quod ratio praescribit. Sed enim pietas maiorum sequi suadet: fatentur igitur tales et illos stultos fuisse qui excogitatis contra rationem religionibus paruerint et se ineptum quid id colere quod falsum esse convicerint. Sed tamen quid nobis tantopere maiorum nomen opponunt? Videamus tamen qui fuerint maiores illi a quorum auctoritate discedere nephas ducitur. Romulus urbem conditurus pastores inter quos adoleverat convocavit. Cumque is numerus condende urbi parum ydoneus videretur, constituit asilum. Eo passim confugerunt ex finitimis locis pessimi quique sine ulla discrimine conditionis. Ita conflavit ex iis omnibus populum, legitque in senatum eos qui etate anteibant et patres appellavit, quorum consilio gereret omnia. De quo senatu Propertius elegiarum scriptor hec loquitur: Bucina cogebat priscos ad verba quirites, Centum illi in prato sepe senatus erat. Curia pretexto nunc que nitet alta pellitos habuit rustica corda patres. Hii sunt patres quorum decretis eruditi ac prudentes viri doctissime serviunt. Idque verum atque immutabile omnis posteritas iudicet quod centum pelliti senes statutum esse voluerunt, quos tamen in primo libro dictum est Pompilius illexit ut vera crederet esse sacra que ipse tradebat. Est vero quod illorum auctoritas tanta habeatur a posteris quos nemo tunc vivens neque summus neque infimus affirmare dignos iudicavit.

Ex toto potius intendendum est et que miracula scripta sint ad confirmationem erroris. Capitulum 8m

Quare oportet in ea re maxime in qua vite ratio versatur sibi quemque confidere suoque iudicio ac propriis sensibus niti ad investigandam et perpendendam veritatem quam credentem alienis erroribus decipi tamquam ipsum rationis expertem. Dedit omnibus deus pro virili portione sapientiam ut et inaudita investigare possent et audita perpendere. Nec quia nos illi temporibus antecesserunt sapientia quoque antecesserunt, que si omnibus equaliter datur occupari ab antecedentibus non potest. Illibabilis est tamquam lux et claritas solis, quia ut sol oculorum sic sapientia est lumen cordis humani. Quare cum sapere id est veritatem querere omnibus sit innatum, sapientiam sibi adimunt qui sine ullo iudicio inventa maiorum probant et ab aliis pecudum more ducuntur. Sed hoc fallit quia maiorum nomine posito non putant fieri posse ut aut ipsi plus sapiant quia minores vocantur aut illi desipuerint quia maiores nominantur. Quid ergo impedit quin ab ipsis sumamus exemplum ut quo illi que falsa invenerant posteris meliora tradamus. Superest ingens questio cuius disputatio non ab ingenio sed a scientia venit que pluribus explicanda est ne quid omnino dubium relinquatur. Nam fortasse aliquis ad illa confugiat que a multis et non dubiis traduntur auctoribus eos ipsos quos dominus deos non esse

Nota

Actius nauius

maiestatē suā prospe et pdigiis ondisse et sompniis et auguri
is et oraculo In primis id qd' Actius Nauius summo augur cū
Tarquiniū priscū moneret vt nichil noui face' incipet nisi pus
esset inauguratus eiqꝫ Rex artis eius eleuās fidē dixēt vt consultis
auibus renuntiaret sibi vtrū ne fieri posset illud qd' ipse aīo concepis
set affirmauitqꝫ Nauius posse Cape igit' hanc cotem caqꝫ noua
cula dissecta dat incunctanter accepit ac secuit Deinde illud qd' Cas
tor et Polux bello latino apud lacū Iuturne visi sūt equorū su
dorem abluentes Cū edes eorū qua iuncta fuerat sua sponte
patuisset eidē bello macedonico equis albis insidētes publio
Vatieno Roma nocte venienti se obtulisse dicūt' nuntiātes eo die
regem persem victū et captū qd' paucis post diebus litere psi
dis verū fuisse docuerūt Illud etiā mirabile q' simulacrum
fortune muliebre nō semel locutū eē tradit' Itē Iunonis mo
nete cū captis veis vnus ex militibus ad eā trāsferendā missus ioca
bundus ac ludens interrogasset vtrū ne Romā migrare vellet
velle rn̄dit Claudia quoqꝫ ꝓponit' in exēplū miraculi Nā cū ex
libris Sibillinis Idea mat' eēt accita et ī vado Tibris fluminis
nauis qua vehebat' hesisset nec vlla vi cōmoueret' Claudiā ferūt
q̄ sp impudica esset habita ob nimios corporis cultus deā submiss
genibus orasse vt si se castā iudicaret suū cingulū sequeret' Ita
nauē que ab oī iuuentute nō valuit commoueri ab vna muli
ere eē cōmotā Illud eque mirū q' lue seuiente Esculapius ab Epi
dauro accitus vrbē Romā diuturna pestilentia libe'asse phi
bet' Sacrilegii quoqꝫ nuari pn̄t quorū pn̄tibus penis iniuriam
suā dii vindicasse credūt' Apius Claudius censor cū aduersus
tarsū ad seruos publicos sacra herculis transtulisset luibus or
batus est et potitiorū gens que pdidit intra vnius āni tēpus ex
tincta ē Itē censor fuluius cū ex Iunonis lacinie tēplo mar
moreas tegulas abstulisset quibus edem fortune equestris quā
rome faciebat tegeret et mente captus ē et amissis duobus filiis
ī Illirico militantibus summo cū merore consumptus est Prefectus
etiā Marci Antonii Turulius cū apud coyos euerso Escula
pii luco classem fecisset eodē postea loco a militibus cesaris int'
fectus est Hiis exēplis adiungit' pyrrhus qui sublato ex the
sauro proserpine locrensis pecunia naufragiū fecit ac vi
cinis dee litoribus illisus est vt nichil pter eā pecuniā incolu
me repiret' Ceres quoqꝫ Milesia multū sibi apud hoīes ve
nerati oīs adiecit Nā cū ab alexādro capta esset ciuitas ac
milites ad eam spoliandā irrupissent oculos oīm īpete ob
iectus fulgor eius extinxit Reperiunt' etiā sompnia q̄ vim deorū

videant ostende Liberio nanque atinio hoi plebeio p quiete obu
satus esse Iupiter dicit. et precepisse vt Consulibus et Senatui
nunciaret ludis circensibus proximis psultorem sibi displicuisse
qd Autronius maxius quidam verberatum seruum sub furca medio circo
ad suppliciu duxerat. idcirco ludos instaurari oportere. Quod cum ille
neglexisset eodem die filium perdidisse. ipe aut graui morbo esse correp
tus. Et cum rursus eandem imaginem cerneret querentem satis ne penarum
neglecto ipso pependisset lectica deportatus ad consules et omni re in
Senatu exposita recepisse corporis firmitatem suisque pedibus domum
redisse. Illud quoque sompniu non minoris admirationis fuit quo Cesar
augustus dicitur esse seruatus. Nam cum bello seruili bruciano implicitus
grauiter morbo abstinere prelio statuisset medico eius Antorio mi
nerue species obuersata est monentem ne propter corporis imbecillitatem castris
se cesar contineret. Itaque in aciem lectica platus est et eodem die a bruto
castra capta sunt. Multa preterea pretermitto silia exempla prferri. sed vere
or ne si fuero in proposito rerum huiusmodi diutius immoratus quasi oblitus
esse propositi videar a crimine loquacitatis incurrat. *Quod per inuidiam*
dyaboli intrauit mors et pullulauit radices errorum et quod
deus ipse natus est qui naturam primordialem et omnia fecit ex nichilo Ca^m. g^m.

Exponam igitur omnium istorum rationem quo facilius res diffi
ciales et obscure intelligatur. Et has omnes simulationes nu
minum prestigias reuelabo quibus inducti homines a veritatis via lo
gius recesserunt. Sed repetam longe altius vt siquis ad legendum veri ex
pers et ignarus accesserit instruatur atque intelligat quod tandem sit
caput horum et causa malorum et lumine accepto suos et totius generis
humani perspiciat errores. Sicut mirum sine exemplo genuit auctorem
suum sic inestabiliter patrem genuisse credendum est coeternum de matre
natus est qui ante iam fuit de patre qui aliquando non defuit hoc fides
credat intelligentia non requirat ne aut non inuentum putet incredibile
aut repertum non credendum singulare. Cum autem deus ad excogitandum prouiden
tissimus ad faciendum solertissimus antequam ordiretur hoc opus mundi
quoniam plenus et consummati boni fons in ipso erat sicut est semper vt ab
eo bonum tamquam riuus oriretur longeque proflueret produxit similem sui
spiritum qui esset virtutibus dei patris preditus quo aut id voluerit in 4o
libro id docere conabitur. Deinde fecit alterum in quo indoles diuine stirpis non
permansit. Itaque suapte inuidia tamquam veneno infectus est et ex bo
no ad malum transcendit suoque arbitrio quod illi a deo fuerat datum
liberum contrarium sibi nomen asciuit. Vnde apparet cunctorum malorum
fontem esse liuorem. Inuidit enim illi antecessori suo qui deo patri perseue
rando tum probatus tum etiam deo carus esset. Hunc ergo ex bono per se
malum effectum greci diabolon appellant nos enim criminatorem

vocam⁹ q̄ f̄mā que elicit ipē ad deū defcāt Exorsꝰ igit᷑ deꝰ fab
cā mūdi illū p̄mū et mari⁹ᵐ filiū pfecit opi vniūso Eoq̄ simil᷑
et coītiliatore vsꝰ est et ars artifice in excogitandis ornādis pficē
dis q̄ rebꝰ q̄m is et pruidentia et ptate et rōne pfectꝰ est de quo
nūc ptius q̄m alio loco et v̄tꝰ eiꝰ et nomē et rō enarrāda nobis
eīt Nemo querat ex quibꝰ illa materijs tā tn̄ mirifica opa deus
fecit Oīa enī fecit ex nichilo Nec audiēdi sūt poete qui aīūt chaos
in p̄ncipio fuisse idē ɔfusionē rerū atq̄ elemētorū postea v̄o deū
diremisse omnem illā ɔgeriē singulisq̄ r̄bꝰ ex ɔfuso aceruo separat̄
inordinateq̄ descriptis instruxisse mūdū parit᷑ et ornasse quibꝰ faci
le est r̄ndē ptatē dei non intelligētibꝰ quē credūt nichil efficē
posse nisi ex m̄a subiacēte ac pata In quo errore eciā ph̄i fue
rūt Nā Cicero de nā deorū disputās ait si enī p̄ncipiū ergo non
est pbabile eā materiam rerū vnde oīa orta sūt eē diuīa pui
dencia effectā sz et habē et habuisse vim et naturā suā vt igit᷑
faber cū quid edificaturꝰ ē nō ipē facit materiā sed vtit᷑ ea que
sit pata fictorq̄ item cera Sic isti diuīē prudentie naturam
presto eē oportuit nō quā ipē faceret s; quā hrēt patā Ergo si ma
teria nō est a deo fcā nec t̄ra q̄dē et aqua et aer et ignis a deo
factꝰ est O q̄uā multa sūt vitia in hijs decē v̄sibꝰ Primū q̄ hi
is qui ī alijs disputacoībꝰ et libris fere oībꝰ pruiden᷑ fuit asser
tor et qui acerrimis argumētis īpugnauit eos qui prudentiā non
esse dixerūt idē nūc quasi aliquis pditor ā trāsfuga prudentiā
conatꝰ ē tollere in quo si ɔdicē velis n᷑ cogitacōē opꝰ ē nec
labore sua illi dicta r̄citanda sūt Nec enī potuit ab ullo Cicero
q̄ā a Cicerone ipō vehemētiꝰ refutari Sz ɔcedamꝰ h᷑ mori et in
stituto achademicorū vt liceat hoībꝰ valde libēis dicē ac senti
re que velint Sentiamꝰ ipm̄ et ɔsideremꝰ Non est inq̄t pbabi
le maīm rerū a deo factā quibꝰ hoc argumēto docēs Nichil ēī
dixisti quare hoc nō sit pbabile Itaq̄ nichil econ̄rio ul᷑ maxie
pbabile videt᷑ Nec tn̄ temere videtur cogitanti plꝰ eē aliquid
in deo quē pfecto ad īmbecillitatē hoīs redigis cui nichil aliud q̄
opificiū ɔcedis Quo igit᷑ ab hoīe diuīa illa vis differret si vt
homo sic eciā deꝰ ope indiget aliena Indiget aūt si nichil mo
liri pt̄ nisi ab altero illi m̄a mīstret᷑ quod si fit ipsē vtiq̄
v̄tutis est et eīt iā potentior iudicādꝰ matiē institutor quo
q̄ nonnē appellabit᷑ qui potentiā deū vincit Siquidē maiꝰ
est p̄pa vīrē q̄ā aliena disponē Si aūt fieri nō pt̄ vt sit po
tentior deo quicq̄ quē neē est pfcē eē v̄tutis ptatis rōnis Ide
q̄ matiē fictor ē qui ē rerū ex m̄a ɔstantiū neq̄ enī deo nō
faciente et inuito esse aliquid ā potuit ā debuit Sz pbabile
est inquit materiam rerū hre et huisse vim et nām suā quam

No

vim potuit hr̄e nullo dante quō nām nullo ḡnante Si habuit
vim ab aliquo eā suscepit A quo aūt sumē n̄ a deo potuit Si
hūit nām que utiq͡z a nascendo dr̄ nata est A quo aūt n̄ a dō
potuit p̄creari Natura enī qua dicitis esse orta oīa si ꝯsiliū
non habet efficē nichil pt̄ Si aūt ḡnandi et faciendi potens
est habz ꝰ ꝯsiliū et p̄tēā deꝰ sit nēce est Neq͡z alio noīe pt̄ ap
pellari ea vis ī qua ē est et prudentia excogitādi et solertia
p̄tasq͡z faciendi Melius igr̄ Seneca oīm Stoicoꝝ acutissimus
qui vidit nichil aliud ēē nām q̄ deū Ergo inq̄t deū nō lau
dabimꝰ cui n̄alis est virtꝰ Nec illā enī didicit ex ullo p̄ muolau
dabimꝰ q̄uis enī n̄alis illi sit sibi illā dedit qm̄ deꝰ ipē nā
est Cur igr̄ ortū rerū tribuis nē ac detrahis deo in eodē luto
hesitans versurā solius A quo enī fieri negas ab eodē plane
fieri mutato noīe ꝯfiteris Sequit̄ ineptissima ꝯparatio ut faber
inquit cū quid edificaturꝰ est nō ipē facit māam p̄sto ēē optuit
non quā ipē facerēt s̄ quā habērēt parata p̄ muo vero nō optuit
Erit enī deꝰ minoīs potestatis si ex parato facit quod ē hoīs
faber sine ligno nichil edificabit quia lignū ipm̄ facē nō pt̄
Nō posse aūt ībecillitatis humane ē deꝰ vō facit sibi ipi ma
teriam quia pt̄ Posse enī dei ē Nā si nō pt̄ deꝰ nō est Non
facit ex eo quod ē quia p̄ mortalitatē ībecillis ē p̄ īmortalita
tē ībecillitatē defiinite ac modice p̄tatis Deus aūt facit ex eo qd̄
nō est quia p̄ eternitatē fortis ē p̄ fortitudinē p̄tatis īmēse
que fine ac modo careat sicut vita factoīs Quid ergo mirū
si facturꝰ mūdū deus prius māam de qua facēt preparauit
et p̄parauit ex eo qd̄ nō erāt quia nefas ē deū aliūde aliquid
mutuari Cū ex ipo ul' in ipo sint oīa Nā si ē aliquid ante
illū si factū ē quicq͡z nō ab ipo iā et p̄tatē dei et nomē non
admittit At enī māa nūq͡z facta est sicut deꝰ qui ex māa fecit
hūc mūdū Duo igit̄ ꝯstituūt̄ etn̄a et quidē int̄ se ꝯtraria
qd̄ fieri sine discordia et p̄nitie nō pt̄ Collidat̄ enī nēce est
ea quoꝝ vis ac rō diuisa est Sic utraq͡z etn̄a esse nō po
terūt si r̄pugn̄nt quia supare alterā nēce est Ergo fieri nō
pt̄ quin etīn nā sit simplex ut in oīa velut ex fonte descen
derint Itaq͡z aūt deꝰ ex māa ortꝰ ē ā māa ex deo quid horū sit
verius facile est intelligi Ex hiis enī duobꝰ alterū est sensi
bile alterū carz sensu Potestas faciendi aliquid nō pt̄ ēē
nisi in deo qd̄ sapit qd̄ cogitat qd̄ mouet̄ Nec incipi nec
rō sumari ā fieri q̄cq͡z pt̄ n̄ fuerit rōne p̄uisū quo fiat anq͡z
sit et q̄admodū ꝯstet postq͡z fuerit effectū Demq͡z is facit

Seneca stoicorum acutissimus

aliquid qui habet voluntatē ad faciendū et manꝰ ad id qđ volu
it implendū | qđ insensibile ē iners et torpidū sꝑ iacet nichil
inde oriri pt̄ vbi nullꝰ est motꝰ voluntarius Nā si omne a
nimal rōne ꝯstat c̄te nasci nō pt̄ ex eo qđ rōne preditū nō ē
Nec aliunde accipi pt̄ id qđ ibi vn̄ petit' nō est nc̄ tn̄ ꝯmoue
at aliquē qđ aīalia quedā de t̄ra nasci vident' Nec em̄ non
t̄ra ꝑ se gignit s; spūs dei sine quo nichil gignit' Non ergo
deꝰ ex mā quia sensu ꝑditū ex insensibili sapiens ex bruto
īpassibile de passibili expers corpis de corpali. vnd̄ pt̄ oriri s;
mā potius ex deo est quidq̄d ex solido et ꝯtrectabili corpe accipit
extīnā vim dissolubile ē quod dissoluit' interibit quod inte
ritorū sit necce est qđ ortū est habuit fontē vn̄ oriret'. ideo fo
re aliquē sentientē ꝓuidū peritūq; faciendi Is em̄ ꝑfecto
nc̄ vllꝰ aliꝰs q̄ deus qui cū sensu rōne prudentia ꝑtate vir
tute preditꝰ est et aīantia et inaīantia creare et efficē pt̄ qz
tenet quō sit quidq; faciendū Materia s; vō sꝑ fuisse nō pt̄ qz
mutationē nō caperet si fuisset qđ em̄ sꝑ fuit sꝑ esse nō desin'
et vn̄ abfuit pn̄cipiū ab ee habuit etiā finē necce ē quietiā fa
cilius est vt id qđ habuit initiū fine careat q̄ vt habeat finē
qđ initio caruit Materia igit' si fc̄a nō est nc̄ fieri ex ea qcq̄
pt̄ si fieri ex ea nō pt̄ nc̄ mā quidē erit Mā est em̄ ex q̄ fit
aliquid Omne aūt ex quo fit quia recipit opificis manū
destruit' et aliud esse incipit Ergo qm̄ finē habuit mā tū cum
factꝰ est mūdꝰ ex ea et initiū quoq; hūit Nā qđ destruit' edi
ficatū est qđ soluit' alligatū qđ finit' inceptū Si ergo ex
cōmutatiōe ac fine mā colligit' hūisse pn̄cipiū a quo alio
fieri n̄ a deo potuit Solꝰ ergo deꝰ est qui factꝰ nō est et ideo cetā
alia destruē pt̄ ipse destrui nō pt̄ ꝑmanebit sꝑ in eo qđ fu
it quia nō est aliunde generatꝰ nc̄ ortꝰ nc̄ natiuitas eiꝰ ex aliqua
re altera pendet que illā mutata dissoluat Ex seipso est vt in
primo diximꝰ libro et ideo talis est qualē se ee voluit īpassibi
lis īmortalis incorruptꝰ beatus eternꝰ Iā vō illa ꝯclusio q̄
smōem t'minauit multo absurdior Quod si mā non ē inquit
a deo fc̄a nc̄ t̄ra quidē et aqua et aer et ignis a deo factus ē
Quā callide periculū ꝓtuolauit Sic em̄ supiꝰ illud assūpsit tā
q̄ ꝓbatione nō indigeret cū id multo esset incertius q̄ illud
ꝓp qđ assūptū est Si nō est inq̄t a deo fc̄a mā nc̄ mūdꝰ a deo
factꝰ ē Ex falso maluit colligere qđ ē v̄m q̄ ex vō qđ vm̄
Et cū debeant incerta de certis ꝓbari hic ꝓbationē sūpsit ex incerto
ad euertendū qđ erat c̄tū Nā diuina ꝓuidentia effectū ee mūdū

ut taceam de trimegisto qui hoc predicat taceam de carminibus sibilla
rum que hoc idem annunciant taceam de prophetis qui opus mundi et
opificium dei uno spiritu et pari voce testantur etiam inter philosophos uni
versos pene convenit Id enim pictagorici stoici peripatetici qui sunt
principales omnium disciplinae Denique a primis illis septem sapienti- no
bus a socrate usque ad platonem pro confesso et indubitato habitum
est donec unus multis post seculis extitit delirus epicurus qui au- epicurus
deret negare id quod est evidentissimum studio scilicet inveniendi nova ut
nomine suo constitueret disciplinam Et quia nichil novum potuit reperire
ut tamen dissentire a ceteris videretur vetera voluit evertere in quo illum
circumlatrantes philosophi omnes coarguerunt Certius igitur est mundum providentia
instructum quam materiam providentia conglobatam Quare non opor-
tuit putare ideo non esse mundum divina providentia factum quia
materia eius divina providentia facta non sit sed quia mundus divina providentia
sit effectus etiam naturam esse factam divinitus Credibilius est enim materiam
potius a deo factam quia sine mente et consilio nichil fieri potest.
Verum hoc non Ciceronis est culpa sed secte cum suscepisset dispu-
tationem qua deorum naturam tolleret de qua philosophi garriebant omnem di-
vinitatem ignorantia veri putavit esse tollendam Itaque deos
potuit tollere quia non erant Cum autem providentiam divinam que
est in uno deo conaretur evertere quia contra veritatem niti cepit
deficientibus argumentis in hanc foveam necessario decidit unde se extri-
cari non possit Hic ergo illum teneo herentem teneo defixum quem
lucilius qui contra disserebat obmutuit Hic enim cardo re-
rum vertitur omnia Explicet se Cotta si potest ex hac voragine proferat
argumenta quibus doceat semper fuisse materiam quam nulla providentia
effecerit ostendat quomodo quicquam ponderosum et grave aut esse potuerit
sine auctore aut immutari valuerit ac desierit esse quod semper fuit ut
inciperet esse quod numquam fuit quod si docuerit tunc demum assentiar
ne mundum quidem divina providentia constitutum et tamen sic assenti-
am ut aliis illum laqueis teneam Unde exire quo nolet revol-
vetur ut dicat et materiam de qua mundus mundus est et mundum de qua
materia est naturam extitisse Cum ego ipsam naturam deum esse contendam Nec
enim potest facere mirabilia idem materiam creatione constantem nisi que habeat
mentem providentiam potestatem Ita fiet ut deus fecerit omnia nec quicquam
quod possit esse omnino quod non originem a deo traxerit At idem quo-
tiens Epicurus est ac non vult a deo factum esse mundum querere solet
quibus manibus quibus machinis quibus vectibus qua moli-
tione tantum hoc opus fecerit Videbis fortasse si eo tempore potuisses
esse quo deus fecit Sed ne perspiceret homo dei opera noluit eum
inducere in hunc mundum nisi perfectis omnibus sed nec induci quidem

poterat quando enim subsisteret cum fabricaretur desuper celum terra subtus fundaretur cum fortassis humida vel nimiis rigoribus corporata concrescerent vel igneis caloribus incocta et solidata durescerent a quo vivere nondum sole instituto nec frugibus aut animalibus datis. Itaque necesse fuit hominem postremo fieri cum iam mundo ceterisque rebus manus summa esset imposita. Denique sacre littere docent hominem fuisse ultimum dei opus et sic inductum esse in hunc mundum quasi in domum iam paratam et instructam. Illius enim causa facta sunt omnia. Idem enim poete fatentur. Ovidius perfecto iam mundo et universis animalibus figuratis hoc addidit: sanctius his animal mentisque capacius alte deerat adhuc quod dominari in cetera posset. Natus homo est. Ideo nefas extimandum est ea scrutari que deus voluit esse celata. Verum ille non audiendi aut discendi studio inquirebat sed refellendi quia confidebat neminem id posse dicere. quasi vero ex hoc putandum sit non esse hunc divinitus factum quia quomodo factus sit non potest comprehendi. An si tu educatus in domo fabricata et ornata nullam umquam fabricam vidisses domum illam putasses non esse ab homine edificatam quia quomodo edificaretur ignorares. Idem profecto de domo quereres quod nunc de mundo requiris quibus manibus quibus ferramentis homo tanta esset opera molitus maxime si saxa ingentia immensa cementa vastas columpnas opus totum sublime et excelsum videres. Nonne hoc tibi humanarum virium modum videretur excedere quia illa non tam viribus quam ratione atque artificio facta esse nesciens. Quod si homo in quo nichil perfectum est tamen plus efficit ratione quam vires eius exigue patiuntur. quid est cur incredibile tibi esse videatur cum mundus dicitur factus a deo in quo quia perfectus est nec sapientia potest habere terminum nec fortitudo mensuram. Opera ipsius videntur oculis quomodo autem illa fecerit ne mente quidem videtur. quia ut Hermes ait nichil mortale immortali temporale perpetuo corruptibile incorrupto comparari potest id est propius accedere et intelligentia subsequi. Et ideo terrenum adhuc animal rerum celestium perspectionem non capit quia corpore quasi custodia septum tenetur quo minus soluto ac libero sensu cernit omnia. Sciat igitur quam inepte faciat qui res inenarrabiles querit. Hoc est enim modum condicionis sue transgredi nec intendere quousque homini liceat accedere. Denique cum aperiret homini veritatem deus ea sola scire nos voluit que interfuit hominem scire ad vitam consequendam. Que vero ad curiosam et profanam cupiditatem pertinebat reticuit ut arcana essent. quid ergo queris quod nec scire potes nec si scias beatior fias. Perfecta est in homine sapientia et si deum esse unum et ab ipso facta universa cognoscat.

Quod deus quatuor elementa distinxit et quatuor qualitates et
quatuor tempora et quod ex calore et humore sit vita et quare
homines igne, cetera vero animalia magis utuntur aqua. Capitulum 10m

Nunc quoniam confutavimus eos qui de mundo et de factore eius
deo aliter sentiunt quam veritas habet, nunc ad divinam mundi
fabricam revertamur, de qua in archanis religionis sancte litteris traditur.
Fecit igitur deus primum omnium celum et in sublime suspendit, quod esset se-
des ipsius conditoris. Deinde terram fundavit ac subdidit celo, quam
homo cum ceteris animalibus incoleret. Eam voluit humore circumflui et con-
tineri. Suum vero habitaculum distinxit et claris luminibus implevit,
Sole scilicet et luna orbe fulgenti et astrorum micantium splenden-
tibus signis adornavit. Tenebras autem, quod est contrarium, constitu-
it in terra. Nichil enim per se continet lucis nisi accipiat e celo,
in quo posuit lucem perhennem et superos et vitam perpetuam. Et contra
in terra tenebras et inferos et mortem. Tanto enim hec ab illis su-
perioribus distant quantum mala a bonis, vitia a virtutibus. Ip-
sius quoque terre binas partes contrarias inter se divisasque constituit,
orientem scilicet occidentemque. Ex quibus oriens deo censetur, quia ipsi-
us luminis fons et illustrator rerum et quod oriri nos faciat
ad vitam eternam. Occidens autem conturbate illi praveque menti ascribitur,
quod lumen abscondat, quod tenebras semper inducat et quod homines faci-
at occidere atque interire peccatis. Nam sicut lux orientis est, in
luce autem racio vite versatur, sic occidentis tenebre sunt. In tene-
bris autem mors et interitus continetur. Deinde alteras partes eadem
racione dimensus est, meridiem ac septentrionem, que partes illis
duabus societate iunguntur. Ea enim que est solis calore flagranti-
or, proxima est et coheret orienti. At illa que frigoribus et per-
petuo gelu torpet eiusdem est cuius extremus occasus. Nam sicut con-
trarie sunt lumini tenebre, ita frigus calori. Ut igitur calor lu-
mini est proximus, sic meridies orienti; ut frigus tenebris, ita
plaga septentrionis occasui. Quibus singulis partibus sua tem-
pora attribuit: ver scilicet orienti, estatem meridiane plage, occi-
dentis autumnus est, septentrionis hybernus. In hiis quoque
duabus partibus meridiana et septentrionali figura vite ac
mortis continetur, quia vita in calore est, mors in frigore. Sicut
autem calor ex igne est, ita frigus ex aqua. Secundum harum partium di-
mensionem diem quoque fecit ac noctem, que spatia et orbes
temporum perpetuos ac volubiles quos vocamus annos

alterna per vices successione conficiat. Dies que primus oriens subministrat dei sit necesse est ut omnia quoque meliora sunt. Nox autem quam occidens extremus inducit eius scilicet quem dei esse emulum diximus. Que duo etiam in hoc prescius futurorum deus fecit ut ex hiis et vere religionis et falsarum superstitionum ymago quedam ostenderetur. Nam sicut sol qui oritur in die licet sit unus unde solem esse appellatum Cicero volt videri quod obscuratis sideribus solus appareat tamen quia verum ac perfecte plenitudinis lumen est et calore potissimo et fulgore clarissimo illustrat omnia. Ita in deo licet sit unus et maiestas et virtus et claritudo perfecta est. Nox autem quam pravo illi Antitheo dicimus attributam eius ipsius multas et varias religiones per similitudinem monstrat. Quamvis enim stelle innumerabiles micare ac radiare videantur tamen quia non sunt plena et solida lumina nec caloris plus ferunt quicquam nec tenebras multitudine sua vincunt. Duo igitur illa principia invenimus que diversa et contraria sibi habent potestate calor et humor quos mirabiliter deus ad sustentanda et gignenda omnia excogitavit. Nam cum virtus dei sit in calore et igne nisi ardorem vimque eius admixta humoris et frigoris materia temperasset nec nasci quicquam nec coherere potuisset quin statim conflagratione interiret quicquid esse cepisset. Unde et philosophi quidam et poete discordi concordia mundum constare dixerunt sed rationem penitus non videbant. Heraclitus ex igne dixit nata esse omnia. Thales ex aqua. Uterque vidit aliquid sed erravit tamen uterque. Quod alterutrum si solum fuisset neque aqua nasci posset ex igne neque rursus ignis ex aqua. Sed est verius simul ex utroque permixto cuncta generari. Ignis quidem permisceri cum aqua non potest quia sunt utraque inimica. Et si quomodo convenerint alterutrum quod superavit conficiat alterum necesse est. Sed eorum substancie permisceri possunt. Substancia ignis calor est. Aque humor. Recte igitur Ovidius quippe ubi temperiem sumpsere humorque calorque concipiunt et ab hiis oriuntur cuncta duobus. Cumque sit ignis aque pugnax vapor humidus omnes res creat et discors concordia fetibus apta est. Alterum enim quasi masculinum elementum est alterum quasi femininum alterum activum alterum passibile. Ideoque a veteribus institutum est ut sacro ignis et aque nuptiarum federa sanciantur quod fetus animantium calore et humore corporentur atque animentur ad vitam. Cum enim constet omne animal ex anima et corpore materia corporis in humore est anime in calore. Quod ex avium fetibus datur scire quos crassi humoris plenos nisi opifex calor foverit nec humor potest corporari nec corpus animari. Exulibus quoque ignis et aqua interdici solebat. Adhuc enim nefas

videbatur quamvis tamen malos homines supplicio capitis afficere. Interdicto igitur usu earum rerum quibus vita hominum constat perinde habebatur ac si esset qui eam sententiam excepit morte multatus. Adeo illa duo elementa primo sunt habita ut nec ortum hominis nec vitam sine his crediderint posse constare. Horum alterum nobis commune cum ceteris animalibus est. Alterum soli homini datum. Nos enim quoniam celeste atque immortale animal sumus igne utimur qui nobis in argumentum immortalitatis datum est quoniam ignis e celo est cuius natura quia mobilis est et sursum nititur vite continet rationem. Cetera vero animalia quoniam sunt tota mortalia tantummodo aqua utuntur quod est elementum corporale atque terrenum. Cuius natura quia mobilis est ac deorsum vergens figuram mortis ostendit. Ideo pecudes neque in celum suspiciunt neque religionem sentiunt quoniam ab hiis usus ignis alienus est. Unde autem vel a quo deus hec duo principalia ignem et aquam vel accenderit vel eliquerit solus potest scire qui fecit.

Ex creato mundo facta sunt animalia propter hominem et tandem factus est homo ipse et quid sit quod poete finxerunt deucalionem homines creasse et quod aristoteles falso putavit mundum esse eternum et que sint 3a parte. Capitulum ii

Consumato igitur mundo animalia varii generis dissimilibus formis et magna et minora ut fierent imperavit et facta sunt bona idem divisi sexus singula et quorum fetibus et aer et terra et maria impleta sunt dedit que hiis omnibus nimirum generatis deus alimenta de terra ut usui esse homini possent. Alia nimirum ad cibos alia vero ad vestimentum. Que autem magnarum sunt virium ut in excolenda terra iuvarent unde sunt dicta iumenta. Ita rebus omnibus mirabili descriptione compositis regnum sibi eternum parare constituit et innumerabiles animas procreare quibus immortalitatem dedit. Tunc fecit ipse sibi simulacrum sensibile atque intelligens idem ad ymaginem sue forme qua nichil potest esse perfectius hominem figuravit ex limo terre unde homo nuncupatus est quod sit factus ex humo. Denique plato humanam formam theoiden esse appellavit. Et sibilla que dicit

Ykoni	Ymago	Quoniam
Esti anopoltoc	est homo	homo ymago
Emitlogon	mea verbum	mea rationem
Orθon	rectum	rectam
Exoyca	habens	habens

De hac hominis factione poete quoque quamvis corrupte tamen non aliter tradiderunt. Namque hominem de luto a prometheo factum esse dixerunt. Res eos non fefellit sed nomen artificis. Nullas

cum litteras veritatis attigerat sed que prophetarum vaticinio tradita
in sacrario dei continebantur eadem fabulis et obscura opinione collec-
ta et depravata ut veritas a vulgo variis sermonibus dissipata
corrumpi nullo non addente aliquid ad id quod audierat carminibus suis
comprehenderunt. Et hoc quidem inepte quod tam mirabile tamque divinum
opificium homini dederunt. quid enim opus hominem de luto fingi cum
possit eadem ratione generari qua ipse prometheus ex Iapeto natus est.
Quod si fuit homo generare hominem potuit facere non potuit. De diis autem
illum non fuisse pena eius in caucaso monte declarat. Sed neque pater
eius Iapetus proximusque Titana quisquam deos nuncupavit quia
regni sublimitas penes Saturnum solum fuit per quem divinos ho-
nores cum omnibus suis posteris consecutus est. Multis argumentis hoc
figmentum poetarum coarguitur. Factum esse diluvium ad perdenda
tollendaque ex orbe terre malitiam constat inter omnes. Idem enim et
philosophi et poete scriptoresque rerum antiquarum loquuntur in eoque maxime
cum prophetarum sermone consentiunt. Si ergo cataclismus ideo fac-
tus est ut malitia que per nimiam multitudinem increverat perde-
retur quo fictor hominis prometheus fuit eiusque filium deuca-
lionem idem ipsi ob iustitiam solum dicunt esse servatum. Quomodo unius
generatio et una progenies orbem terre tam celeriter potuit hominibus
implere. Sed videlicet hoc quoque sic corruperunt ut illud superius cum ig-
noraret et quo tempore cathaclismus sit factus in terra et quis ob
iustitiam meruerit genere humano pereunte salvari et quomodo aut cum quibus
salvatus sit que omnia prophetice littere docent. Apparet igitur esse falsum quod
No de opificio promethei narrant verum quia poetas diximus non
ideo mentiri solere sed figuris involvere et obscurare que dicant. Non
dico esse mentitos sed primum omnium prometheum simulacrum ho-
minis finxisse formasse de molli ac pingui luto ab eoque pri-
mum natam esse artem statuas et simulacra fingendi. Siquidem
Iovis temporibus fuit quibus primum templa constitui et novi deorum cul-
tus esse ceperunt. Sic veritas fucata mendacio est. Et illud quod a deo
factum ferebatur homini qui opus divinum imitatus est cepit ascribi.
Ceterum fictio veri ac vivi hominis e limo dei est. quod hermes quoque
tradit qui non tantum hominem ad ymaginem dei factum esse dixit a deo
sed etiam illud explanare temptavit quam subtili ratione singula
queque in corpore hominis membra formavit cum eorum nichil sit quod
non tantundem ad usus necessitatem quantum ad pulchritudinem valeat.
Id vero etiam stoici cum de providentia disserunt facere conantur. Et secutus
eos Tullius pluribus quidem locis sed tamen materiam tam copiosam et uberem
strictim attingit quam ego idcirco pretereo quia nuper proprium de ea

et i folio no.

re librū ad demetrianū auditorē meū scripsi Illud hoc loco p̄terire
non possū qđ errātes quidā ph̄i aiūt hoīes ceteraq̄ aīalia
sine ullo artifice orta ee̅ de t̄ra Vn̄ illud virgilianū ē Ter
ra ꝓgenies duris caput extulit arvis Et hi maxie in ea fu
ere sn̄ia qui ee̅ ꝓuidentiā negāt Nā stoici aīantiū fabricā
dīne sollertie tribuunt Aristoteles aūt labore se ac molestia li
beravit dicens semꝑ fuisse mūdū Itaq̄ et humanū genus
et cetā q̄ in eo sūt initiū nō hr̄e s̄ fuisse sp̄ ac sp̄ fore Sed cū
videamꝰ singula queq̄ aīalia que añ nō fuerūt ee̅ incipe
et desine̅ nēe est totū genꝰ aliqn̄ cepisse et aliqn̄ desiturū
esse quia cepit Oīa em̄ tribꝰ tp̄ibꝰ ꝯtineri nēe est p̄tito p̄n
ti et futuro p̄tiīti ē origo p̄ntis sb̄a futuī dissolutio q̄
oīa in singulis hoībꝰ apparet Et incipimꝰ em̄ cū nascimᶻ
et sumꝰ cū vivimꝰ et desinimꝰ cū interimꝰ Vn̄ etiā tres
ꝑcas ee̅ voluerūt vnā qua vita hoīs ordinatᶻ Alterā q̄
ꝯtexat tertiā que rūpat ac finiat In toto aūt gn̄e hoīm
quia solū p̄ns tp̄s apparet ex eo tn̄ et p̄titū id ē origo
colligitᶻ et futurū id ē dissolutio Nā qm̄ est appaēt ali
qn̄ cepisse Esse em̄ nulla res sine exordio p̄t et quia cepit
app̄et aliqn̄ desiturū ee̅ Nec em̄ p̄t illud totū esse īmortle
qđ ex mortalibꝰ ꝯstat Nā sicut vniūsi ꝑ singulos inte
rimꝰ fieri p̄t vt aliquo casu oēs sil̄ vl' sterilitate terrarū
que accidere p̄ticulatim solet vl' pestilentia vbiq̄ diffusa
que singulas vrbes ac regiones plerumq̄ populatur vl' in
cendio ī orbē misso quale iā fuisse sub phetonte dr̄ vl' di
luvio aquarū quale sub deucalione traditᶻ cū p̄ter vnū
hoīem genꝰ oīe deletū ē quod diluviū si quo casu accidᶻ
ꝑfecto potuit accidē vt ille vnꝰ q̄ supfuerit interiret Si aūt
divine ꝓuidentie nutu qđ negāi nō p̄t ad r̄parandos hoīes
r̄servatꝰ ē app̄et in dei p̄tate ee̅ vl' vitā vl' interitū gn̄is hu
mani Quod si p̄t accidē in totū quia ꝑ p̄tes occidit app̄et
aliqn̄ ee̅ ortū et fragilitas vt initiū sic declāt et t̄minū.
Que si vā sūt nō potīt defendē Aristoteles quo minꝰ ha
buerit et mūdꝰ p̄ncipiū Qđ si Aristoteli et platoni Epicurꝰ
extorquet et platoni et Aristoteli qui sp̄ mūdū fore puta
uerūt licet sit eloquētes inuitis tn̄ idē Epicurꝰ eripiet
qz sequitᶻ vt hēat et finē Sed hec in vltio libro pluribꝰ nc̄
ad hoīs originē r̄vertamꝰ Qđ non de terra uel spō
te nata sint aīalia s̄ dispōe divīa cuiꝰ fecisset nos

virgilius

contra aristotelem

Deus questiones si saret expedire · Ca^m p^m

Sicut tertis quaestionibus celi et astrorum motibus maturita
tem quandam extitisse animalium serendorum. Itaque terram novam semen geni
tale retinentem folliculos ex se quosdam in uterorum similitudinem pro
tulisse. De quibus Lucretius: Crescebant uteri terrae radicibus apti.
Eosque cum maturavissent naturali necessitate ruptos animalia tenera
profudisse. Deinde terram ipsam humore quodam qui esset lacti similis
exuberasse eoque alimento animantes esse nutritos. Quod igitur vim si
teporis vel caloris terra aut vitae potuerunt a quo nasci cum sol
coeuntes frigus astringeret? Non erat inquiunt in principio mundi
nec hyemps nec estas sed perpetua temperies et ver equabile. Cur
igitur michil horum fieri nunc videmus? quia semel fieri necesse
fuit ut animalia nascerentur. postquam vero esse ceperunt concessa iis fa
cultate generandi et terra a partu desiit et temporis conditio mutata
est. O quam facile est redarguere mendacia! primum quod michil potest esse in hoc
mundo quod non sic permaneat ut cepit. Nec enim sol et luna et
astra tunc non erant aut cum essent meatus non habebant aut non divina
moderatio que cursus eorum temperat et gubernat cum ipsis simul cepit.
Deinde quod si ita sit ut dicunt divinam providentiam esse necesse est et in
id ipsum incidunt quod maxime fugiunt. Mundum enim natis ani
malibus aliquis utique utique providit ut nascerentur, ne orbis ter
re desertus atque incultus horreret. Ut autem de terra sine ossibus
primus nasci possent necesse est magna ratione esse provisum. Deinde
ut humor ille concretus ex terra in varias ymagines corpo
rum fingeretur. Item ut e folliculis quibus tegebantur accepta vi
vendi sentiendique ratione tamquam ex alvo matrum profunderentur: in
ea inestimabilis est provisio. Sed putemus id quoque casu
accidisse, illa certe que sequuntur fortuita esse non possunt, ut terra
continuo lacte manaret, ut aeris temperies esset equalis.
Que si constet ideo esse facta ut animalia recens edita vel haberent ali
mentum vel non haberent periculum necesse est ut aliquis divina pro
visione ratione providerit. Quis autem potest providere nisi deus? Videamus
tamen an id ipsum quod dicunt fieri potuit ut homines nascerentur e
terra. Considerat aliquis quam diu et quibus modis educerentur infantes,
intelliget profecto non potuisse terrigenas illos pueros sine
ullo educatore posse nutriri. Fuit enim necesse quod pluribus men
sibus iacere porrectos donec firmatis nervis movere se locum
que mutare possent, quod vix ultra unius anni spatium fieri potest.
Iam vide utrum ne infans eodem loco et eodem modo quo effusi

iacē p multos meses valuit ac nō et humorē illo tre qui
alimētū grām ministrabat et sui corporis purgamētis ī vnū
mixtis obrutꝰ corruptusq moriretur Itaq nullo mō fieri
pt qui ab aliquo fuerit educatꝰ nisi forte aīalia oīa non
tenerā nata sint s; ex terra qd vt dicent nūq illis venit in
mentē Omnis igitur illa rō vana ē et īpossibilis si tn rō di
ci pt quia id agit vt nulla sit rō qui enim dicit oīa sua spō
te eē nata nichilq diuine puidencie tribuit Hic pfecto rō
ne nō asserit s; euertit Quod si neq quicq fieri sine rōe ne
q nasci pt apet eē diuinā puidentiā cuiꝰ ē ppū qd dicī
ratio Deꝰ igitur rerū oīm machinator fecit hoīem quod
Cicero qmuis expers celestiū lrarū vidit tn qui pmo libro
de legibꝰ hoc idē tradidit qd pphe eiꝰ vba subieci Animal
hoc puidū sagax multiplex acutū memor plenū rōnis
et osilij qd vocamꝰ hoīem preclara quadā odicione ge
neratū esse a summo deo scimꝰ Est enim ex tot aīantiū ge
neribꝰ atq naturis pticeps rōnis et cogitaciōis cū cetea
sint omo expertia Vides ne hoīem qmuis longe a veritatis
noticia remotū tn qm ymagine sapie tuebatur intellexe
isse non nisi a deo potuisse hoīem generari Sz tn diuīs
opꝰ est testimoniis ne minus huana sufficiat Sibilla ho
minem dei esse testatur

OC MONOC	Qui solus	Solꝰ est deꝰ conditor
ECTI ΘEOC	est deus	nullius
KPATETOR	et ē creator	ipio
ΠAPTON	liber	subiacens
AYTOC ΔE	Ipse at	Ipse autē
ECEPIZE	firmauit	et finem
TΥΠON	vultum	forme solidauit
MOPΦHC	forme	et ipse oīm
MEPO	hominumq	hoīm naturam
AYTOC	ipse	naturam
EMIZE	miscuit	miscuit
ΦICI	naturam	gna
ΠANTON	oīm	tionis
ΓENEAC	Generatorem	viteq
BIOTOIO	vite	q

Eadē sic lre ptinent deus origo veri pris offitio functꝰ ē
Ipse corpꝰ effinxit ipse aīam qua spiramꝰ infudit Illius

est totū quicqd sum9 quo id et fecit si nos oportet scire docuis
set sicut docuit cetera que cognitionē nobis et pristinis erro
ris et veri luminis attulerūt · Quare duo sint sexus mū
di minoris idē hominis et quid sit mors eius ꝑima qd
scdā et de ꝑmorū pn̄tū culpa et pena. Cam̄ xm̄

Cum g° mare ꝑmū ad silitudinē suā finxiss tū eci
am femīā ɔfiguravit ad ipi9 hoīs effigiē vt duo int se per
mixti sexus ꝑpagarē sobolē possent et oem multitudinē t
ra cōplere In ipius aūt hoīs fictione illaꝝ duarū maťu
quas diximus inter se ee ɔtrarias ignis et aq̄ ɔclusit ꝑfecit
q3 ?cōne ficto eius corpe spiravit ei aīam de vitali fonte spūs
sui qui est ꝑhennis vt ipius mūdi ex ɔťijs ɔstātis elemē
tis silitudinē gerēt Constat enī ex corpe et aīa id ē qi ex ce
lo et tīra quīquidē aīa qua vivimus velut e celo orit' a do
Corp9 e terra eius e limo diximus ee formatū Empedocles
quē nescias vtrū int poetas an int phōs numēs quia de
rerū natā vsib9 scripsit Ile apud Romanos lucreti9 et var
ro q̄tuor elemēta ɔstituit Ignē aerē aquā t'ram fortasse
trimegistū secuti qui nr̄a corpa ex hijs quatuor elemētis
ɔstituta dixit ee a deo Habē nāq3 in se aliquid ignis aliq
aeris aliquid aque et aliquid tre Et neq3 ignē ee neq3 a
Nota erē neq3 aquā neq3 terrā que quidē flā nō sūt Nā tre
ro in carne est / humoris in sanguine / aeris in spū / ignis in
calore vitali Sz neq3 sanguis a corpe secni pt sicut humor
a tra / neq3 calor vitalis a spū sic ignis ab aere / adeo re
rū omn̄ pla duo repiunt' elemēta quorū omnis ro in nr̄i
corpis fictione ɔclusa est / Ex rebus vō dūsis ac repugnanti
bus homo factus / sicut ipē mūd9 ex luce et tenebris / et
vita et morte / que duo inter se pugnare in homie ꝑcepit vt
si aīa supavit que oritur ex deo / sit imortalis et ī ꝑpetu
a luce versetur si aūt corp9 vicerit aīam ditioniq3 subie
cerit / sit in tenebris sempiternis et in morte cui9 nō ea vis ē
est vt iniustas aīas extinguat omnio sz vt puniat ꝑpetuū
t'a penā mortē scdām noīam9 q̄ est et ipa ꝑpetua sicut
imortalitas ꝑma sic diffinimus · Mors est nāe aiantiū dis
solutio vl ita Mors ē corpis aīeq3 dissolutio Scda vō sic
Mors est eterni doloris ꝑpessio vl ita Mors ē aīarū ad e
t'na supplicia dāpnatio Hec mutas pecudes nō attingit
quarū aīe nō ex deo constantes sz ex cōi aere morte solui
tur In hac g° societate celi atq3 t'ree quorū effigies exps

sa est in hoīe superiorē ptē tenet ea q̄ sūt dei aīa s. q̄ dominū
corpis habet Inferiorē aūt ea q̄ sūt dyaɫi Corpꝰ vtiq̄ qd̾ q̄
quia terrenū est aīe debz ēē subiectū sicut t̄ra celo Est em̄
t̄ra q̄si vasculū quo tanq̄ domicilio tpali spūs hic celestis
vtatur Vtriusq̄ officia sūt vt hoc qd̾ est e celo et deo īpet Il
lud v̄o qd̾ est ex t̄ra et dyaɫo seruiat qd̾ quidē non fugit ho
minē neq̄ Salustiū qui ait Sz oīs nr̄a vis in aīo sita ē
Animi īpio corpis seruitio magis vtim̄ Recte si ita vix
set vt locutꝰ est seruiuit em̄ fedissimis voluptibꝰ suaq̄
ipē sniam vite p̄uitate dissoluit Et si aīa p̄uitate ē vt ondi
mꝰ in celū debēt emitti sicut ignis ne extinguat̄ hꝫ est ad īmorli
tatē que in celo est Et sicut ardē ac viuē nō pt ignis n̄ aliqua
pingui m̄ra teneat̄ in qua hēat elemētū alimētū sic aīe m̄a
et cibus ē sola iustitia que tenet̄ ad vitā Post hꝫ deꝰ qua ex
posui roē gnatū posuit in p̄adyso .i. in orto fecundissimo et
ameno quē in ptibꝰ orientis om̄i gnē lignī arborumq̄ con
seuit vt ex earū varijs fructibꝰ aleret̄ Expers q̄ om̄i labo
rū deo p̄ri sūma deuotione seruiret Tunc dedit ei c̄ta ma
data que si obseruasset īmorlis manēt si t̄nsgrendisset morte
afficēetur Id aūt p̄ceptū fuit vt ex arbore vna que fueāt ī
medio p̄adisi non gustaret in q̄ posueāt intelligentiam
boni et mali Tūc criminator ille īuidēs opibꝰ dei omēs fal
lacias et calliditates suas ad decipiendū hoīem incendit
vt ei adimēt īmortalitatē Et p̄mo mulierē dolo illexit
vt vetitū cibū sumēt. et p ea ipi quoq̄ hoī p̄suasit. vt t̄ns
cendēt dei legem. P̄cepta igi̅ scīa boni et mali pudere cū
nuditatis sue cepit absconditq̄ se a facie dei qd̾ antea non
solebat Tūc deus snīa in p̄cores data hoīem de p̄adyso
eiecit vt victū sibi labore q̄quirat ipmq̄ p̄adysū illi c̄cu
uallauit ne homo posset accedē donc̄ summū iuditiū faciat ī
t̄ra et iustos viros cultores suos in eūdē locū reuocet sub
lata sunt sacre vocēs docent Et Sibilla erithrea cū dicit

OY ΔH ΘΕΟΗ	Qui aūt deū	Qui aūt deū
TIMOHTE	honorant	honorant
CAΛΕΤΙ	verum	verum
HOHΛΕΗ	et	eternam
ΑΟΗΤΕ	eternam	vitam
ZOEH	vitam	hereditabūt
KΛΕΡΟΗ	hereditatio	p̄petuo
OMOITICOH	iure possident	seculo
ΑYΟΗΟΓ	seculi	ipsi

ΚΡΟΝΟΝ	tempus	habi
ΑΥΤΟΥ	ipsi	tantes
ΑΚΟΥΝΤΕΟ	habitantes	paradysum
ΠΑΡΑΔΙϹΟΝ	ad paradysum	simul
ΟΜΟ	similiter	amenis
ϹΕΡΙΤΕΑϹ	florentissimum	simum
ΑΚΗΠΟΝ	ortum	ortum

Utrum hec quoniam extrema sunt tota in extrema huius operis parte tractabimus. Nunc ea que prima sunt explicemus. Mors itaque secuta est hominem secundum dei sententiam quod etiam Sibilla in carmine suo docet dicens.

ΑΝΟΡΩΠΟΝ	hominem	hominem
ΠΛΑϹΘΕΝΤΑ	fictum	plasmatum
ΘΕΟΝ	dei	dei ipsius
ΠΑΛΑΜΑΙϹ	manibus	palmis
ΕϹΕϹΤΕ	in annos	quem
ΥΝΟΝ ΚΑΙ	que etiam	dolis
ΠΛΑΝΗ	seduxit	fefellit
ΝΟΦΙϹ	vipera	serpens
ΔΟΛΙΟϹ	dolose	ut vim
ΕΠΙΜΟΥΡΑΝ	in fatum	mortis
ΑΝΕΛΘΕΥΝ	mortis	incurrerent
ΘΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ	ascendere	et scien
ϹΝΟϹΙΝΟϹ	notionemque	tiam
ΛΑΒΕΝ	accipere	acciperet
ΑϹΑΘ ΩΝ	boni	boni
ΚΑΙ ΚΑΚΟΥ	ac mali	ac mali

Sic facta est vita hominis temporanea sed tamen longa que in mille annos propagaretur. quod divinis litteris proditum et per omnem scientiam publicatum cum Varro non ignoraret argumentatus usque est cur putarentur antiqui mille annos vixisse. Ait enim apud Egiptios pro annis menses haberi ut non solis per duodecim signa circuitus faciat annum sed luna que orbem illum signiferum xxx dierum spatio lustrat quod argumentum perspicue falsum est. Nemo tunc millesimum annum transgressus est. Nunc vero qui ad centesimum perveniunt quod fit sepissime mille ducentos ac duodecim mensibus vivunt et auctores perconei tradunt ad centum viginti annos pervenire solere. Sed quia ignorabat Varro cur aut quando esset vita hominis diminuta ipse diminuit cum sciret mille et quadringentis mensibus post hominem vivere. **Quod non liber pater fuerit inventor vini Sed nec post diluvium et que fuit origo gentium et qui primi scientiam habuerunt astrorum et ignorantiam dei. Capitulum XIII.**

Deus autem cum videret postea orbem terre malitia et sceleribus
completum statuit humanum genus diluvio perdere sed tamen ad
multitudinem reparandam delegit unum qui corruptis omnibus sin
gulare iustitie superaret argumentum Hic cum sexcentorum esset anno
rum fabricavit archam sicut ei preceperat deus in qua ipse cum
coniuge ac tribus filijs totidemque nuribus reservatus est cum aqua
universos altissimos montes operuisset Deinde orbe siccato execratus
iniustitiam prioris seculi deus ne rursus longitudo vite causa esset
excogitandorum malorum paulatim per singulas generationes dimi
nuit hominis etatem atque in centum viginti annis metam collo
cavit quam transgredi non liceret Ille vero cum egressus esset ex archa
sicut sancte littere docent terram studiose coluit ac vineam sua manu
seruit Unde arguuntur qui auctorem vini liberum putant Ille enim
non modo liberum sed etiam saturnum atque uranum multis antecessit
etatibus qua ex vinea cum primum fructum cepisset letus factus bibit
usque ad ebrietatem iacuitque nudus Quod cum vidisset unus ex filijs
cui nomen Cam non texit patris nuditatem sed egressus etiam fratribus
indicavit At illi sumpto pallio intraverunt aversis vultibus
patremque texerunt Que facta cum pater recognovisset abdicavit
atque expulit filium At ille profugus in eius terre parte consedit
que nunc arabia nominatur Eaque terra de nomine eius Chanaam dicta
est et posteri eius chananei Hec fuit gens prima que deum ignora
vit et quoniam princeps eius et conditor cultum dei a patre non accepit
maledictus ab eo fuit Itaque ignorantiam divinitatis minoribus suis
reliquit Ab hac gente proximi quique populi multitudine incres
cente fluxerunt Ipsius autem patris posteri hebrei dicti penes
quos religio dei resedit Sed et ab hijs postea multiplicato in
immensum numero cum eos angustie locorum capere non possent tunc a
dolescentes vel missi a parentibus vel sua sponte cum rerum penu
ria cogeret profugi ad querendas sibi novas sedes huc atque
illuc dispersi omnes insulas et orbem totum repleverunt et a stir
pe sancte radicis avulsi novos sibi mores atque instituta pro ar
bitrio condiderunt Sed omnium primi qui egiptum occupaverat
celestia suspicere atque adorare ceperunt Et quia neque domicilijs
tegebantur propter aeris qualitatem neque ullis in ea regione nu
bibus subtexitur celum Cursus siderum et effectus notaverunt dum
ea sepe venerantes curiosius ac liberius intuentur Postea
deinde portentificas animalium figuras quas colunt commentati
sunt quibusdam prodigijs inducti quorum mox auctores aperiemus
Ceteri autem qui per terram dispersi fuerunt admirantes elementa mundi
celum solem terram mare sine ullis ymaginibus ac templis

No[e] [illegible]

[illegible] chanaam

veneabant'. et hys sacficia in apto celebrabant donec pcessu tporu potentissimis regibus tepla et simulacra fecerut eaque victimis et odoribus colere instituerut Sic aberrates a iusticia dei gentes ee ceperut Errat igit' qui deoru cultus ab exordio reru fuisse contendunt et priore esse gentilitate q religione qua putant posteius inuenta quia fonte atque origine veritatis ignorant Nuc ad principiu mudi reuertamur. De inquinatione angelorum et duobus generibus demonu q se pfusa ferut vt deos coli quos etia phi familiares hueriut vt Socrates . Cam xim

Cum igit' nus hoim cepisset multitudo puidens deus ne fraudibus suis Eu ab inicio dederat terre ptate ul' corrupet hoies ul' disperdet qd in exordio fecerat misit agelos ad tutela cultusque gnis humani quibus precepit an oia ne tre contagione maculati substantie celestis amitterent dignitate . s. id eos facere phibuit qd sciebat ee facturos vt venia sperare no possent Itaque illos cu hoibus comorates dnator ille tre fallacissimus osuetudine ipa paulatim ad vitia pellexit et mulieru coctressibus inquinauit Tuc in celu ob pcca quibus se inmerserat no recepti ceciderut in tra Sic eos dyabolus ex agelis dei suos fecit satellites ac ministros q aute sut ex hys pcreati quia neque angeli neque hoies fueriut s mediam quanda natura gerentes no sut ad inferos recepti sicut in celu parentes eoru Ita duo gna demonu facta sut vnu celeste alteru trenu hy sut inmudi spus maloru qui geruntur auctores quoru idem dyabolus est princeps Vn illud trimegistus demonerchem vocat demonas at gramatici dictos aiut Δαημονας i. pitos ac reru scios Hos em putant deos esse Sciunt quidem illi futura multa s no oia quippe quibus penitus osiliu dei scire non liceat Et ideo solent rnsa in ambiguos exitus tpare eos poete et sciunt demones ee et loquunt'. Hesiodus ita tradit

τοι μεν	Hij quidem
δαιμονες	demones
εισι διος	sunt Jouis
μεγαλου	magni
δια βουλας	pter voluptatem
εσθλοι	bom
επιχθονιοι	terrestris
φυλακες	custodes
θνητων	mortalium
ανθρωπων	hominum

quod idcirco demon est quem custodes humano generi deus miserit. Sed et ip-
si non sunt proditores hominum custodes tamen se videri volunt ut ipsi co-
lantur et deus non colatur. Philosophi quoque de hiis dixerunt. Nam plato etiam
naturas eorum in simphosio exprimere conatus est et Socrates esse circa se
assiduum demonem loquebatur qui puero sibi adhesisset cuius nu-
tu et arbitrio sua vita regeretur. Magorum quoque ars omnis ac po-
tentia horum aspirationibus constat a quibus invocati visus hominum pre-
stigiis obcecantibus fallunt ut non videant ea que sunt et videre se pu-
tent illa que non sunt. Hii ut dico spiritus contaminati ac perditi
per omnem terram vagantur et solatium perditionis sue perdendis ho-
minibus operantur. Itaque omnia insidiis fraudibus dolis erroribus
complent. Adherent enim singulis hominibus et omnes hostiatim do-
mos occupant ac sibi geniorum nomen assumunt. Sic enim la-
tino sermone demones interpretantur. Hos in suis penetralibus
consecrant. Hiis cotidie profundunt et scientes demones venera-
tur quasi terrestres deos et quasi depulsores malorum que ipsi fa-
ciunt et irrogant qui quoniam spiritus sunt tenues et incomprehensibiles in-
sinuant se corporibus hominum et occulte in visceribus operati vali-
tudinem viciant morbos citant sompniis animos terrent mentes furo-
ribus quatiunt ut homines hiis malis cogant ad eorum auxilia
decurrere. Quod hii prodesse putantur cum nocere desinunt nec
possunt aliquid in eos qui in fide solidati sunt sed sanctis
subiecti eis tamquam servi obediunt. Capitulum 16m.

Quarum omnium fallaciarum ratio expertibus veritatis obscura est.
Prodesse enim putant eos cum nocere desinunt qui nichil possunt et nich-
il nocere. Dicat fortasse aliquis colendos eos esse ne noceant. Si
quidem possunt nocere. Nocent illi quidem sed hiis a quibus timentur quos
manus dei potens et excelsa non protegit qui prophani sunt a sa-
cramento veritatis. Iustos autem id est cultores dei metuunt cuius
nomine adiurati de corporibus recedunt quorum verbis tamquam flagris
verberati non modo demones se esse confitentur sed etiam nomina sua e-
dunt illa que in templis adorantur nec iustis quorum voce torquentur
mentiri possunt. Itaque maximis sepe ululatibus editis verberari se
et ardere iamiamque exire proclamant. Tantum habet cognitio dei et
iusticia potestatis. Cui ergo nocere possunt nisi hiis quos habent in sua
potestate. Denique affirmat Hermes eos qui cognoverint deum
non tantum ab incursibus demonum tutos esse verum etiam nec fato
quidem teneri.

Mia inquit　　Una inquit　　Una inquit
Pisi alte　　custodia　　custodia

Eycebia	pietas	Pietas
Eyceboyc	pium	etenim pius
Gap anopolloy	enim hominem	homo
Oy daimona	hominem nec demonem	neque demoni
kakoc ypte	malus nec	pessimo neque
Ey mapmone	fatum	fato sub
kpatet	tenet	iacet
Oeoc gap	nam deus	deus enim
pyntay tion	liberat	liberat.
Eycebe	pium	pium
Ek llantoc	ab omni	ab omni
kakoyto	malo	malo
Gapay kai	quod est enim	namque unicum
Monon	unum solum	atque solum
en aneopollotc	in hominibus	est hominibus
Ectin agapon	bonum est	bonum
Eycebeia	pietas	pietas

Quid sit autem pietas ostendit alio loco hijs verbis

Gap Eycebeya	pietas enim
Gnocie	sciencia
Ectin	est
Oeoy	dei

Asclepius quoque auditor eius eandem sententiam latius explanavit in illo sermone perfecto quem scripsit ad regem. Utrosque demones esse affirmat inimicos et vexatores hominum quos idem Trimegistus angelos vel malignos appellat quod non ignoravit ex celestibus depravatos terrenos esse repisse. Quod hii astrologiam aruspicinam et omnes artes reprobas invenerunt et persuaserunt cultum ydolorum per miracula et varias fallaciarum tendiculas. Cam. xiii.

Horum inventa sunt quoque astrologia et aruspicina et auguratio et ipsa que dicuntur oracula et nigromantia et ars magica et quicquid preterea malorum exercent homines vel palam vel occulte quoniam omnia per se falsa sunt ut Sibilla Erethea testatur.

Ynti uplana	Quia errores	Errabilia
Planta	omnia	sunt omnia
tad Ectin	hec sunt	Ista
allep aoponec	que stulti	quecumque insipientes
anopwce	homines	homines

Περι ΝΟΙΗ	scrutantur	scrutantur
κατα ΕΜΑΡ	cotidie	cotidie

Sed ydem ipi auctores pñtia sua fatiūt vt vēa esse credā
tur Ita hoīm credulitatem mentita n̄r diuinitate deludūt
q̄ illis verū apire nō expedit Hij sūt qui finxerē ymagines
et simulac̄ docuerūt qui vt hoīm mentes a cultu veri dei
euerterēnt effictos mortuorū regū vultus et illorū sibi noīa q̄si
psonas aliquas induerūt Sz eos magi et hij quos vere ma
leficos vulgus appellat cū artes suas execrabiles exercent veris
suis noībus sciunt illis celestibz que in l̄ris sctis legūt. Hij
porro inquieti ac vagi spūs vt turbent oīa Et errores huā
nos pectoibz effundāt seruēt ac miscent falsa cū veris Ipi
enī celestes multos ēe finxerūt Vnūq̄z regem oīm Iouē cū q̄
multi sūt in celo spūs angelorū et vnus dn̄s ac parens oīm
deus sz veritatē mentitis noībz inuolutā et oculis abstulerūt
Nam deus vt in principio docui neq̄z nomē egēt qm̄ solus sit
neq̄z angeli cū sint īmortales dici se deos ā patiūt aut vo
lūt quorū vnū solumq̄z officiū est seruire nutibz dei nec oīo
quicq̄ nisi iussa facere Sic enī mūdū regi a deo dicimus vt
a rectore puinciam Cuius appaitores nemo socios ēe in regē
da puincia dixerit q̄muis illorū ministerio res gerat. Et hij
tn̄ pnt aliq̄ preter iussū rectoris q̄ ipius ignorātia que ē con
ditionis humane Ille aūt preses mūdi et rector vniūsi qui
scit oīa cuius diuinis oculis nichil septū est solus habz rerū
oīm ptātē nec est in angelis quicq̄ nisi parendi necitas Ita
q̄ nullū honorē sibi tribui volūt quorū honor in deo est Il
li aūt qui desciuerūt a dei ministerio quia sūt veritatis īmici
et puaricatores dei nomē sibi et cultū deorū vindicare cona
tur nō q̄ vllū honorē desiderent Cuius enī poitis honore n̄
vt deo noceant cui noceri non pt Sz vt hominibz quos nitūt
a culpā (tu) et notitia vere maiestatis auertē ne īmortalitatem
possint adipisci quā ipi sua nequitia pdiderūt Effūdūt i
taq̄z tenebras et veritatē caligine obducūt ne deū et patrem su
um norint Et vt facile illiciāt in templis se occulūt et sa
crificijs omnibus adsūt Eduntq̄z sepe pdigia quibz obstupe
facti hoīes fidem comodēt simulacris diuinitatis ac nu
minis Inde est q̄ ab augure lapis nouacula incisus ē q̄
Iuno veiens migrare se Romā velle indit q̄ fortuna mu
liebris piculū nūtiauit q̄ Clādie manū nauis secuta est
qd' in sacrilegos et Iuno nudata et locrensis proserpina
et ceres milesia vindicauit Et Hercules de Appio et Iupit'
de attinio Et Minerua de cesare Hinc q̄ serpens vrbē Roma

pestilentia liberavit Epidauro accersita. Nam illuc demoniaches ipse in figura sua sine ulla dissimulatione perlatus est. Sic quidem legati ad eam rem missi draconem secum mire magnitudinis adduxerunt. In oraculis autem vel maxime fallunt, quorum prestigia prophani a veritate intelligere non possunt. Ideoque ab ipsis attribui putant et imperia et victorias et opes et eventus prosperos rerum. Denique ipsorum nutu sepe rem publicam periculis imminentibus liberatam, que pericula et responsis denuntiaverint et sacrificiis placati averterint. Sed omnia ista fallacie sunt. Nam cum dispositiones dei presentiant, quippe qui ministri eius fuerint, interponunt se in his rebus ut quecumque a deo vel facta sunt vel fiunt ipsi potissimum facere aut fecisse videantur. Et quotiens alicui populo vel urbi secundum deum dei statutum boni quid impendet, illi se id facturos vel prodigiis vel sompniis vel oraculis pollicentur, si sibi templa, si honores, si sacrificia tribuantur. Quibus datis cum id acciderit quod necesse est, summam sibi pariunt venerationem. Hinc templa devoventur et nove ymagines consecrantur, mactantur greges hostiarum. Sed cum hec facta sunt, nichilominus tamen vita et salus eorum qui hec fecit immolatur. Quotiens autem pericula impendent ab aliqua incepta(?) et leviter tamen se profitentur iratos, sicut Juno Varronem quod formosum puerum in tensa Jovis ad exuvias tenendas collocaverat, et ob hanc causam romanum nomen apud Cannas pene deletum est. Quod si Juno alterum tam mediocriter verebatur, cur iuventus romana luit penas? Vel si dii tantummodo duces erant, multitudinem negligunt. Cur Varro solus evasit qui hoc fecit, et Paulus qui nichil fecit occisus est? Verum tunc nichil Romanis accidit fatis innoxiis, inquit, cum Hanibal duos exercitus populi romani astutia et virtute confecit. Nam Juno antea non poterat aut Cartaginem defendere, ubi arma eius et currus fuit, aut Romanis nocere, quia progeniem Troyano a sanguine duci audierat, Tyrias olim que verteret arces. Sed illorum sunt illi lusus, qui sub nominibus mortuorum delitescentes viventibus hominibus plagas tendunt. Itaque sive aliud periculum quod imminet vitari potest, videri volunt id placati avertisse, sive non potest, id agunt ut propter illorum contemptum accidisse videatur. Ita sibi apud homines qui eos nesciunt auctoritatem pariunt ac timorem. Hac versutia et his artibus notitiam dei veri et singularis apud omnes gentes intercepaverunt. Suis enim viciis

perditi seruiunt et grassantur ut perdant. Ideo etiam humanas hosti
as excogitauerunt ipsi hostes generis humani ut quam multas
deuorent animas. **Cur deus humano generi sit patiatur
illudi et quod tribus de causis vana est deorum religio. Capitulum 18.**
Dicet ergo aliquis Cur ergo deus hec fieri patitur nec tam malis
succurrit erroribus ut mala cum bonis pugnent ut vitia
sint aduersa virtutibus ut habeat alios quos puniat alios quos
honoret. Ultimis enim temporibus statuit de viuis ac mortuis iudi
care de quo iudicio in extremo libro disputabo. differt igitur
donec veniat temporum finis quo effundat iram suam in potestate ac vir
tute celesti sicut vatum predicta porum terribili momentu honori
ficant. Nunc autem patitur homines errare et aduersum se quoque ipsos
esse ipse iustus et mitis et patiens. Nec enim fieri potest ut non ei in
quo perfecta sit virtus sit etiam perfecta patientia. Vnde quidam putant
ne irasci quidem deum omnino quod affectibus qui sunt perturbationes a
nimi subiectus non sit quia fragile est omne animal quod afficitur
et commouetur. que persuasio veritatem ac religionem funditus tol
lit. Sed seponatur interim nobis hic locus de ira dei disserendi
quod uberior est materia et opere proprio latius exequenda. Illos ergo ne
quissimos spiritus quisquis veneratus fuerit ac secutus neque celo
neque luce potietur que sunt dei sed in illa manet que in distribu
tione rerum attributa esse ipsi malorum principi disputauimus
in tenebras scilicet et inferos et supplicium sempiternum. Docui re
ligiones deorum tripliti modo vanas esse. Vno quod simula
cra illa que coluntur effigies sunt hominum mortuorum ac per
uersum et incongruens ut simulacrum hominis a simulacro dei co
latur. Colit enim quod est deterius et imbecillius cum inexpiabi
le facinus sit deserere viuentem ac defunctorum monumentis ser
uias qui nec vitam nec lucem dare cuiquam possunt quia ipsi carent
nec esse alium quemquam deum preter unum cuius iudicio ac potestati cuncta
omnis subiecta sit. Altero quod ipse ymagines sacre quibus
homines vanissimi seruiunt omni sensu careant quia terra sunt.
quis autem non intelligat nephas esse rectum animal curuari ut
adoret terram que ideo pedibus nostris subiecta est ut calcanda
nobis non adoranda sit qui sumus ideo excitati ex ea statum
que sublimem preter ceteros animantes accepimus ut non deuol
uamur deorsum nec hunc celestem vultum proiciamus ad terram
sed oculos eo dirigamus quo illos nature sue conditio direxit
nichilque aliud adoremus nichilque colamus nisi solius artificis

parentisque nostri unicum nomen qui contra hominem rectum figuravit
ut sciamus ad superna et celestia nos provocari. Ergo quod spiritus qui pre
sunt ipsis religionibus condempnati et abiecti a deo per terram volu
tentur, qui non tantum nichil potestatis cultoribus suis prestant cum rerum
potestas penes unum est, verum mortiferis eos illecebris et erroribus
perdant, cum hoc illis cotidianum sit opus tenebras hominibus obdu
cere ne queratur ab hiis verus deus. Non igitur colendi sunt qui senten
tie dei subiacent. Est enim piaculum maximum adicere se potestati e
orum quibus si iustitiam sequare potentior esse possis et eos
adiuratione divini nominis expellere ac fugare. Quod si apparet religi
ones istas tot modis esse vanas quibus docui manifestum est
eos qui vel mortuis supplicant vel terram venerantur vel spiritibus im
puris animas suas mancipant racionem hominis non tenere eosque impi
etatis ac sceleris sui supplicium pensuros qui rebelles adversus
parentem generis humani deum susceptis inexpiabilibus sacris fas
omne violaverunt. Quod in cultu simulacrorum nulla potest esse
religio nisi a simulatione et a fallacia dicta sit. Capitulum 19m
Quicumque igitur sacrum hominis tueri racionemque nature sue nititur
optinere et ipse se ab humo suscitet et erecta mente oculos su
os tendat in celum. Non sub pedibus deum querat neque ab vestigiis
suis eruat quod adoret quia quidquid homini subiacet infra ho
minem sit necesse est. Sed querat in sublimi querat in summo quia
nichil potest esse homine maius nisi quod supra hominem. Deus autem ma
ius est homine, supra ergo non infra est nec in ima potius sed
in summa regione querendus est. Quare non est dubium quin
religio nulla sit ubicumque simulacrum est. Nam si religio ex
divinis rebus est, divini autem nichil est nisi in rebus celestibus,
carent ergo religione simulacra quia nichil potest esse celeste in
ea re que fit ex terra. Quod quidem de nomine ipso apparere sapienti potest.
Nota Quidquid enim simulatur id falsum sit necesse est nec potest umquam veri no
men accipere quod veritatem fuco imitatione mentitur. Si autem omnis i
mitatio non res potissimum seria sed quasi ludus et iocus est, non
religio in simulacris sed mimus religionis est. Preferendum est
igitur falsis omnibus verum, calcanda terrena ut celestia conse
quamur. Ita enim se res habet ut quisquis animam suam cuius origo
de celo est ad infima et ima prostraverit eo cadat quo se ipse
deiecerit. Ideoque oris racionis sue ac status sui memorem nisi
non ad superna niti et spectare attendere. Quod qui fecerit hic plane
sapiens, hic iustus homo, hic denique celo dignus iudicabitur.

quem suus parens non humilem nec ad terram more quadrupe
dis abiectum sed stante potius ac rectum sicut eum fecit agnouit

Breuis epylogus quo docet gentibus superatis sibi cum
philosophis grauius imminere discrimen. Capitulum xx.

Peracta est enim nisi fallor magni et difficilis suscepti
operis portio et maiestate celesti suggerente nobis dicendi
facultatem inueteratos depulimus errores. Illud vero maior no
bis ac difficilior cum philosophis proposita luctatio est quorum summa
doctrina et eloquentia quasi moles aliqua in opponitur. Nam
vt illic multitudine ac prope consensu omnium gentium premebamur
Ita hic auctoritate prestantium omni genere laudis virorum. Quis autem
nesciat plus esse momenti in paucioribus doctis quam in pluribus
imperitis. Sed non est desperandum istos quoque de summa deo et veri
tate ducibus posse depelli. Nec tam pertinaces fore arbitror vt
clarissimum solem sanis ac patentibus oculis videre se negent.
Modo illud verum sit quod ipsi solent profiteri studio inuestigande
de veritatis se teneri. Sed perfecto vt quesitam veritatem diu et a
liquando inuentam esse credant et ab humanis ingeniis inueniri
non potuisse veritatem. no͂.

Explicit liber secundus

Incipiunt capitula tercii libri

In primis commendatur veritas et ei prefertur elo
quentie et quare eam non sint assecuti philosophi aperitur et quare
stilo simplici sacri scribant eloquia et quod philosophis mi
nime credendum est cum suam ignoranciam profitentur. i

Et ex ipso nomine philosophie conuincitur quod inanis fuit gentilium
philosophantium occupatio. ii

Ex quibus rebus philosophia constat et quis auctor fuit achademice
secte que nichil certi diffinit quod solam opinionem esse in philosophia
gentilium qui ideo plus audent quia errores eorum non arguit
nisi deus. iii

Quod Zeno et Socrates totam philosophiam sustulerunt de medio
que cum quodam ciuili bello suis confecta est armis. iiii

Contra achademicos multa scire et naturam rerum et vite necessitas cogit. v

Quod sapientia in medio erratum fuit et achademia contra physicos
philosophos contra achademicos dimicauerit et quid sit assistatarum cre... quo
niam et quod rationes celestium siue naturalium scire non possunt. vi